БУТУН ДУНЁ ПРОЛЕТАРЛАРИ, БИРЛАШИНГИЗ!

ЁШ ЛЕНИНЧИ

Газета 1925 йил 8 февралдан чиқа бошлаган

1990 йил 30 май Чоршанба

№ 101. (13.537). Баҳоси 3 тийин.

• ЎЗБЕКИСТОН ЛКСМ МАРКАЗИЙ КОМИТЕТИНИНГ ОРГАНИ •

ЎЗБЕКИСТОН ССР ОЛИЙ СОВЕТИ РАИСИНИНГ ҚАРОРИ

ЎЗБЕКИСТОН ССР ОЛИЙ СОВЕТИНИ ЧАҚИРИШ ТЎҒРИСИДА

Ўн иккинчи чақириқ Ўзбекистон Совет Социалистик Республикаси Олий Советининг иккинчи сессияси 1990 йил 18 июнда чақирилсин.

Ўзбекистон ССР Олий Советининг Раиси М. ИБРОҲИМОВ.

Ўн иккинчи чақириқ Ўзбекистон ССР Олий Советининг иккинчи сессияси муҳокамасига қуйидаги масалаларни киритиш кўзда тутилмоқда:

1. Ўзбекистон ССРда Мулкчилик тўғрисидаги Қонун лойиҳаси ҳақида.
2. Ўзбекистон ССРнинг Ер тўғрисидаги Қонун лойиҳаси ҳақида.
3. Ўзбекистон ССР Конституцион назорат комитети тўғрисида.
4. «Ўзбекистон ССРда Конституцион назорат тўғрисида»ги Ўзбекистон ССР Қонуни лойиҳаси ҳақида.
5. Республикадаги ижтимоий-иқтисодий аҳвол ҳамда бошқариладиган бозор иқтисодиётига ўтиш учун зарур шарт-шароитларни яратиш тўғрисида.
6. Ўзбекистон ССРда аёлларнинг аҳволини яхшилаш, оналикни муҳофаза қилиш ва оилани мустаҳкамлаш чоралари ҳақида.
7. Ўзбекистон ССР Олий Совети биринчи сессиясининг «Умумий ҳарбий мажбурият тўғрисида»ги СССР Қонунига ўзгартиш ва қўшимчалар киритишга доир Ўзбекистон ССР Олий Советининг таклифлари ҳақида»ги қарори қандай бажарилаётгани тўғрисидаги ахборот.
8. Ўзбекистон ССР Министрлар Совети таркибидаги ўзгаришлар ҳақида.
9. Ўзбекистон ССР баъзи Қонун ҳужжатларига ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш тўғрисида.
10. Савдода суиистеъмол ва чайқовчилик учун жавобгарликни кучайтириш тўғрисида.

М. С. Горбачевнинг Канада ва АҚШга давлат ташрифи

МОСКВАДАН ЖЎНАБ КЕТДИ

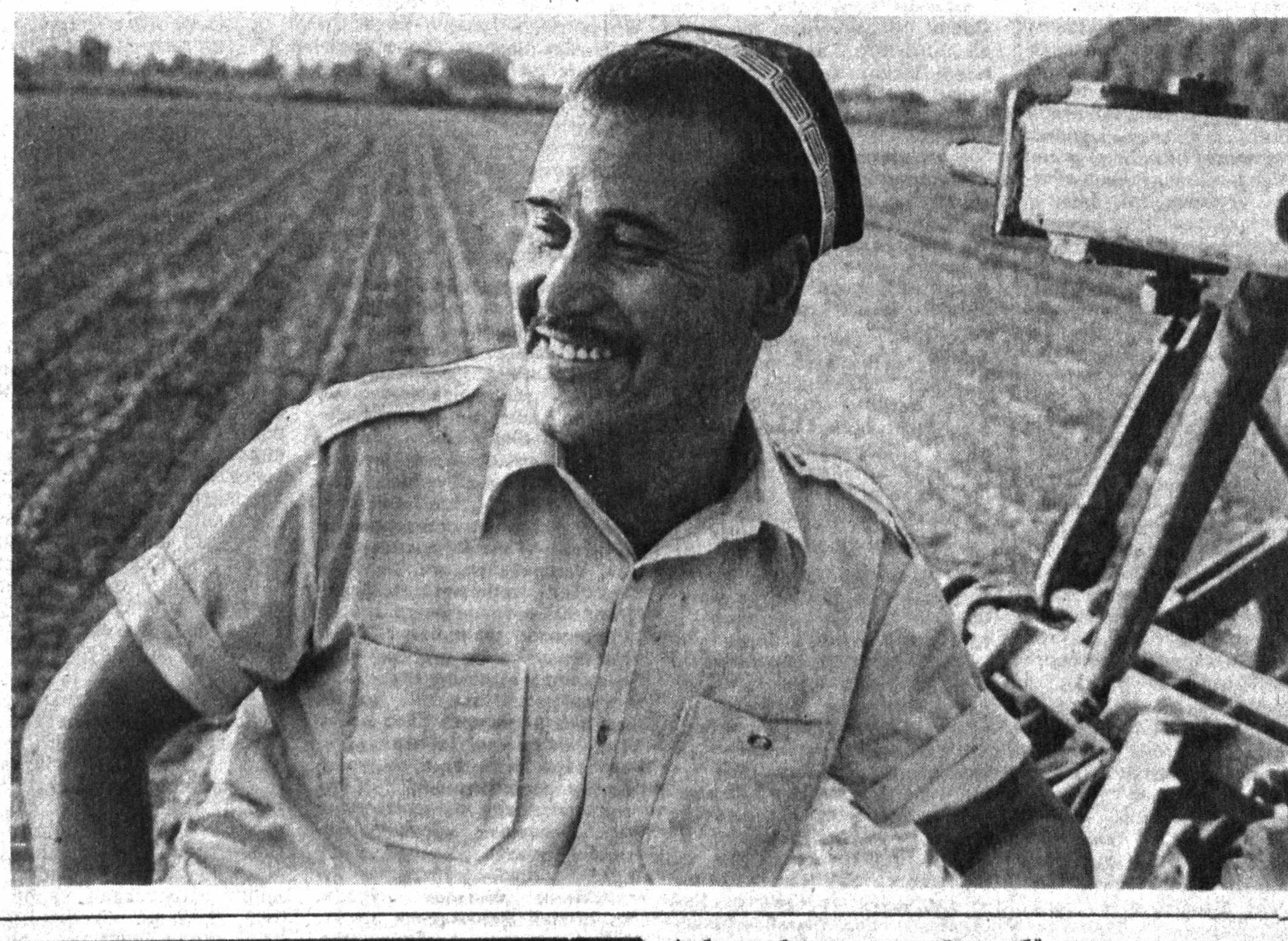
29 май куни СССР Президенти М. С. Горбачев давлат ташрифи билан Канада ва АҚШга жўнаб кетди.

М. С. Горбачевга сафарда ҳамроҳлик қилиб, СССР президентлик кенгашининг аъзолари Э. А. Шеварднадзе, Ю. Д. Маслюков, Е. М. Примаков, Ю. А. Осипьян, С. С. Шаталин у билан бирга жўнаб кетдилар.

Аэропортда М. С. Горбачевни СССРнинг давлат ва сиёсий раҳбариятининг аъзолари — Л. Н. Зайков, В. А. Крючков, Е. К. Лигачев, В. А. Медведев, Н. И. Рижков, Н. Н. Слюньков, А. Н. Яковлев, А. И. Лукьянов, Г. П. Разумовский, А. Н. Гиренко, Е. С. Строев, Г. И. Усмонов, И. Т. Фролов, Ч. Айтматов, В. В. Бакатин, В. И. Болдин, В. Г. Распутин, Г. И. Ревенко, В. А. Ярин, бошқа расмий кишилар кузатиб қолдилар.

Кузатиб қолувчилар орасида Канаданинг СССРдаги муваққат ишлар вакили Д. Тейлор, АҚШнинг СССРдаги муваққат ишлар вакили Ж. Жойс бор эдилар.

(ТАСС).

Жумҳуриятимиздаги исталган хўжаликда ғўза парвариши авжида. Биров нав-ниҳолларни озиқлантиради, бошқаси ишлов беради. Яна бири сув тарайди.

Бағдод ноҳиясидаги «Ленинград» жамоа хўжалиги аҳли ҳам ана шу юмушлар билан машғул. Хўжалик аъзолари бу йил 1169 гектар ерга деҳқончилик қилишган. Уларнинг нияти ҳар гектар майдондан 35 центнерга етказиб ҳосил кўтариш. Бунда механизатор Комилжон Собировнинг ҳам ҳиссаси бўлади.

Сурат муаллифи Т. ҲАМРОҚУЛОВ.
Фарғона вилояти.

60-йиллардаги ўз мухбиримиздан

ШОВ—ШУВ ҚАНДАЙ ТЎХТАТИЛДИ?

«Правда»дан ташқари барча рўзномалар сингари «Комсомольская правда» ҳам душанба куни чиқмайди ва ходимларимиз якшанба куни дам олишади. Аммо, ўшанда — 1960 йил якшанба 1 Майга тўғри келиб, байрамни иш жойимизда ўтказдиқ, негаки эртаси куни муштарийларимиз намойиш тўғрисидаги ҳисоботни ўқишлари керак эди.

Маълумки, халқаро журналистлар, хорижий бўлим ходимларининг иш куни хориждан келган хабарлар билан танишиш, мақолаларни нашрга тайёрлаш, ТАССнинг кунора чиқадиган, ҳажми баъзида 200 варақдан ҳам ортиб кетувчи хабарномасини ўқишдан бошланади.

Ўша куни шундай хабарларни ўқиётиб, АҚШнинг Туркия ҳудудида жойлашган ҳарбий базаларининг биридан ҳавога кўтарилган тайёра ном-нишонсиз йўқолгани ҳақида ЮПИ агентлиги Вашингтондан йўллаган хабарга кўзим тушиб қолди. Аввалига бунга ҳеч ким эътибор бермади — йўқолса йўқолар, шунга ваҳимами? Устига-устак дунёнинг барча қитъаларига жойлашган Пентагон ҳарбий базаларидаги тайёралар тез-тез ҳалокатга учраб турадики, бу одатий ҳолга айланиб қолганди. Табиий, биз ўшанда хориж ахборотлари орасида биринчи Май байрами бошқа ерларда қандай нишонланишига доирларинигина танлаб олишимиз лозим эди. Шў сабаб бу кичик хабарга рўзноманн саҳифасида жой етишмай қолди.

Эртасига 2 май куни АҚШ ҳаво-ҳарбий кучлари тайёрасининг йўқолиши Ғарб ахборот агентликларининг асосий мавзуига айланди. «Туркиянинг сарҳад ҳудудларида бедарак йўқолган, эҳтимол йўлини йўқотиб қўйиб, Совет-Туркия сарҳадини бузган ва шунинг учун Советлар томонидан уриб туширилган» тайёра тўғрисидаги Вашингтон маъмуриятининг баёнотини Америка оммавий ахборот воситалари яшин тезлигида илиб кетишди. Тез орада у бутун дунёга тарқалди. Ўша куни биз ТАСС хизмат хабарномасининг янги сонини олиб келувчи хат ташувчини интизорлик билан кутардик. Қани, АҚШ давлат департаменти ёки Аэронавтика ва Коинотни тадқиқ қилиш бўйича бошқарма (НАСА) қандай янги тахмин ўйлаб топаркан?

Қизиқишимизнинг сабаби шунда эдики, 2 май куни пешиндаёқ бизга бу жараённинг тақдири АҚШ президенти ёки дунёдаги барча журналистлар, шу жумладан, «Правда» мухбирларига ҳам номаълум тафсилотларигача аён бўлганди.

Гап шундаки, «Комсомольская правда»нинг Свердловск вилояти бўйича мухбири Клара Скопина 2 май куни эрталаб соат 11 да Свердловскдан қўнғироқ қилиб, Свердловск ҳарбий музофоти ракета қисмларининг биридан бизга мақола юборганини маълум қилиб, бу қисм аскарлари Америка жосуслик хизматига тегишли тайёрани уриб туширишганини ва учувчини асирга олишганини айтди.

Ҳозир кимлигини аниқ эслолмайман, — фельетонлар бўлимининг мудири Илья Шатуновскийми ёки адабиёт бўлимининг муҳаррири Владимир Чивилихинми, хонасига Кларанинг мақоласини кўтариб кириб келди. У ерда нафақат тайёра уриб туширилган вақти, балки бу ишда қатнашган аскар-у, сипоҳиларнинг номларигача кўрсатилганди. Мақола остида «К. Скопина, Свердловск шаҳри, 2 май» деб ёзиб қўйилганди.

«Гап бундай, — дедим мен унга. — Биринчидан, Юра Вороновни кутиш керак, чунки бошлиқсиз бундай мақолани боса олмаймиз. Иккинчидан, зудлик билан Николай Киселовни чақириш керак (Ўша йиллар у ҳарбий-ватанпарварлик ва жисмоний тарбия бўлимининг мудири эди). У мақолани ҳарбий цензурадан ўтказсин. Цензура рухсатисиз «Главлит» ҳам рухсат бермайди. Агар менинг фикримни билмоқчи бўлсанг, мақолани ҳозирча чоп этолмаймиз.

— Ахир бунақаси кейин бўлмайди, — деди қизишиб Володя. — Биз «Правда»ни ҳам, бошқа рўзномаларни ҳам доғда қолдирган бўлардик. Ҳозирча деганинг нимаси?

— Ҳозирча воқеа ҳақида расмий ахборот келмагунча деган маънони билдиради, тушундингми?

Кутганимдек бўлиб чиқди. «Комсомольская правда»да уриб туширилган тайёра ҳақида мақола борлиги маълум бўлгач, юқоридан мутлақо сукут сақлансин ва алоҳида кўрсатма кутилсин, деган буйруқ келди.

«У—2» типидаги тайёра йўқолиши муносабати билан НАСА матбуотда баёнот эълон қилди. Мана унинг матни: «Аэронавтика ва Коинотни тадқиқот қилиш бўйича миллий бошқарманинг «У—2» типидаги илмий тадқиқотлар олиб бориш учун мўлжалланган юқори баландликларда шамол йўналишини, шунингдек атмосфера шароитини ўрганиш учун 1955 йилдан бери фойдаланиб келинаётган тайёра 1 май куни соат 9 да учувчи ҳаво етишмаётганлиги ва Туркиядаги Ван кўлининг устида учаётганлигини хабар қилгач, бедарак йўқолди.

4 май куни НАСА матбуот конференцияси уюштирди. Унда бу ташкилот вакили: «тайёра баландликка кўтарилгач кислород билан таъминловчи асбоб бузуқлиги маълум бўлди. Шундан сўнг тайёра билан алоқа узилди. Излаш ишлари давом этмоқда. Тадқиқот ҳарбий мақсадларга алоқадор эмасди».

Редакцияда дув-дув гап. Фан бўлимининг муҳаррири Хвастунов ҳазиллашади. Нега Америка ҳукумати тайёра тушган ерни аниқ айтган кишига миллион доллар ваъда қилмайди. Биз бу мукофотни нима қилишни билардик.

4 май куни Қўшма Штатлар давлат департаменти махсус баёнот эълон қилди. Департамент матбуот ишлари бўйича вакили Уайт мухбирларга ўқиб эшиттирган баёнотда шундай дейилганди: «1 май куни Туркия-Совет сарҳадлари устида атмосферанинг юқори қатламларида тадқиқот олиб бораётган «Локхид У—2» типидаги Америка тайёраси ягона учувчига ҳаво етишмаслиги сабабли адашиб йўқолди».

5 май куни СССР Олий Шўросининг сессияси очилди. Унда Хрушчев маъруза ўқиди. Маърузанинг бир бўлими тўлигича мамлакатимиз устида Американинг жосус тайёраси уриб туширилгани, унинг мақсади қандай бўлгани «Локхид У—2» орасида қандай ҳужжатлар чиққанига бағишланганди. Бироқ у тайёра айнан қаерда уриб туширилгани, учувчи тирик қолгани ва Шўро ҳукумати қўлида эканлиги борасида лом-мим демади.

Ҳаммаси тўлиқ айтилмаган бўлса-да, шунисига ҳам хурсанд бўлдик. Энди ўз мақоламизни — Клара Скопина воқеа содир бўлган жойдан йўллаган репортажни чоп этиш имкони бор эди.

ТАСС телетайплари редакцияга Хрушчев маърузаси матнини узатишлари биланоқ Скопинанинг мақоласини «6 май куни бериш мўлжалланмоқда» деган ёзув билан ҳарбий цензурага юбордик. Уни бир неча соатдан сўнг айрим тузатишлар ва қисқаришлар билан олдик. Биринчи саҳифанинг бурчагига «Кўрсатилган тузатишлар ва мулоҳазалар эътиборга олинса, чоп этишга эътироз йўқ,» — деб ёзиб қўйилганди.

Мақола қачон, қаердан, ким томонидан юборилгани ўчирилиб, «Комсомольская правда» мухбири жосус тайёрани уриб тушириш бўйича операция қатнашчилари билан суҳбатлашди, деган мавҳум хабар билан алмаштирилганди. Майли, муштарийларимиз «Комсомолка» расмий хабар билан чекланмай, ўзи мақоласини тайёрлаганини билишади-ку. Ҳарқалай «тайёра майор Михаил Романович Воронов бошчилигидаги бўлинма томонидан уриб туширилди» деган гап қолдирилган-ку. Эртасига, «Правда»да ҳам изоҳнома чиқди. Остида «Правда»нинг жамоатчи мухбирлари — «Красная Звезда» редакцияси» деган имзо турарди.

Клара Скопинанинг номи ҳеч қаерда ёзилмади. Ҳозир орадан 30 йил ўтган бўлса-да, «Комсомолка»нинг энг яхши очеркларидан бири, иқтидорли ва тиниб-тинчимас Клара Скопина ҳақида бор гапни айтиш имкони туғилгани учун ҳурсандман.

Олег ИГНАТЬЕВ.

Махсус сон № 5 (16)

ПРОЛЕТАРИИ ВСЕХ СТРАН, СОЕДИНЯЙТЕСЬ!

КОМСОМОЛЬСКАЯ ПРАВДА

ОСНОВАНА В МАЕ 1925г. ОРГАН ЦК ВЛКСМ ЦЕНА 3 КОП.

№ 5 (16) спец • выпуск

ИЖАРАЧИЛАР БИЗГА НИМАЛАР ТЎҒРИСИДА ЁЗИШМОҚДА?

«Сизга бу хатни иши юришмаган ижарачи йўлламоқда. Мен ижара тўғрисида кўп ўқиб, кўп нарсалар эшитдим. Айтишларича, ижара давлатгаям, ҳаммамизгаям қулай эмиш. Аммо бизнинг ижарачи мустақиллиги ва ҳақ-ҳуқуқлари ҳақидаги орзуларимиз орзулигича қолиб кетмоқда. Бизнинг ноҳиямизда ижарачи жамоалар оз эмас, бироқ давлат хўжалиги раҳбарларининг ўзлари уларнинг ишлашларига халақит беришмоқда. Хўжалик биз билан шундай шартнома туздики, нима қилсанг ҳам барибир қарзга ботасан. Биз ўз усулимизни таклиф этдик, бироқ уни муҳокама қилиб ўтиришмади. Йиллик ҳисоботни ҳам бир неча ойга чўзиб юришди: ҳамманинг назарида гўё биз ҳаддан зиёд кўп ишлаб топганмишмиз. Биз эса кўп нарсани талаб қилаётганимиз йўқ: фақат иш ҳақимизни беринг, эркин қўйиб қўйинг. Буғдойни эса берамиз».

Александр СОВКО.
Шимолий Қозоғистон вилояти.

* * *

«Атиги фақат қариялар қолган қўшни қишлоқдаги хутор ерларда ўз фермамизни тузишга аҳд қилган эдик. Аҳолининг бизни қандай қучоқ очиб кутиб олганини кўрсангиз эди... Фермани яхшилаб таъмирлаш зарур эди, уй-жойлар аҳволи ҳам ўзига яраша. Бироқ булардан биз чўчимадик. Биз ҳақиқий соҳиблар бўлиб қолишни истаймиз. Озуқа етиштириш мақсадида хўжалик раисидан 100 гектар ҳайдаладиган ер сўрадик. Улар рози бўлишди. Фақатгина битта шарт билан. Агар биз ерларни хўжаликка юқоридан берилган алмашлаб экиш бўйича давлат буюртмаси даражасига олиб чиқа олсаккина, майли, дейишди. Кўп идораларга чиқишга тўғри келди. Бирини ҳал қилдик, деганда бошқаси чиқаверади. Бироқ гап бундаям эмас... Мен 27 ёшдаман, рафиқам 19 ёшда. Албатта, биз — дарёдан бир томчимиз. Аммо, мен ишонаманки, мамлакатдаги озиқ-овқат муаммосини сиз-у, биз ва энг оддий ходимларнинг кучисиз ечиш мумкин эмас».

Нина ва Сергей ЛИПНЯГОВлар.
Донецк вилояти.

* * *

«Мен Самоходкин Сергейман — «Ярославич» қишлоқ хўжалик ширкати аъзосиман. Биз гўшт-сут маҳсулотлари ишлаб чиқариш билан шуғулланамиз. Ширкат Горький номли жамоа хўжалиги қошида ташкил этилган. Бизга 8 йил муддат билан 280 гектар унумсиз ва кам фойдаланадиган ерларни ажратишди. Ишлаб чиқарилаётган маҳсулотни давлат харид нархлари бўйича жамоа хўжалиги орқали сотамиз. Давлат харид нархидан 120 фоиз устама жамоа хўжалигига қолади ва ўз моҳиятига кўра, бу унинг меҳнатсиз даромади ҳисобланади. Биз эса ёнилғи-мойлаш материалларини, аралаш озуқани, техникани, қурилиш материалларини хўжаликдан 8 фоиздан 25 фоизгача устама баҳога олишга мажбурмиз».

Ярославль вилояти.

РЕДАКЦИЯДАН:

Ижара нима? Ушбу тушунча ҳақида қачонлардир эшитган қоидалар орасидан энг кутилмагани хотирада қолган. Уни етук ҳуқуқшунос олим берган эди: ижара бу — демократия, сиёсатда бўлгани сингари иқтисодиётда ҳам ҳақиқий демократия бўлмагунча, ҳақиқий ижаранинг ҳам бўлиши мумкин эмас...

Бу ҳақда атиги бир неча йил илгари гапира бошлаган эдик. Ишончли йўл ҳам топилгандек туюлди. Бу йўл бир пайтлар ўз озиқ-овқат маҳсулотини хорижга чиқарган ва бугунга келиб қашшоқлашиб қолган улкан мамлакатни боқишга кўмаклашадиган чорадир. Бироқ шунга қарамай, дўконларимиз расталари тез шип-шийдон бўлиб қолди.

Ҳаммаси ана шундай. Аммо кўз очиб юмгунча яшин тезлигида ўтиб кетган шу муддат орасида СССР Олий Шўроси томонидан ер, мулкчилик ҳақидаги муҳим қонунлар қабул қилинди. Бироқ... қонунлар қабул қилинди, аммо даромадсиз давлат ва жамоа хўжаликлари илгаригидек қарорлар қабул қилишмоқда: улар қошидаги ширкатлар қоладими, йўқми ва даромадли ширкатлар орқали қанча фойда олишади? Оғриқ нуқталарини меҳнатсиз даромадлар, ўша янги пайдо бўлган қулоқлар ҳисобига тузатмоқдалар. Деҳқончилик тармоғини ривожлантириш муаммолари мамлакат Президенти М. С. Горбачевнинг Кремль Свердлов залида ижарачилар, фермерлар, ширкатчилар ҳамда қишлоқ хўжалик ва саноат корхоналари раҳбарлари билан учрашувида муҳокама қилинди.

Хўш, умуман мамлакатни қандай қилиб боқишимиз мумкин?

В. ТЕРЕХИНА.

ДИАЛОГ

Саволлар беринг!

Барча мамлакат полициячилари, бирлашингизми?

Денгиз ва аэропорт полициячилари Европа уюшмаси нима? Уларга совет милицияси ҳам кирадими?

Б. КУТЕЕВ,
Магнитогорск.

Яқинда совет милицияси ходимлари биринчи марта денгиз ва аэропорт полициячилари Европа уюшмасининг ишида қатнашдилар. СССР Ички ишлар вазирлигининг Шимолий Ғарбий транспорт ички ишлар бошқармаси бошлиғи, милиция полковниги В. Власов мухбиримизга қуйидагиларни гапириб берган:

— Бу уюшманинг ташкил топганига ўн саккиз йил бўлди. Унга Европадаги денгиз ва аэропортлар полициячилари аъзо бўлишган. Улар ҳар қандай бюрократик баҳонани ва марказий аппаратни айланиб ўтиб, ўзаро ҳамкорлик ва «горизонтал бўйича» ахборот алмашиш учун бирлашганлар. Бу, албатта, ишнинг муваффақиятли олиб борилишини кўзлаб қилинган. Мабодо, Англиянинг Тилбери портида бирор нарса содир бўлган бўлса-ю, кема Антверпенга кетиб қолган тақдирда портнинг катта полициячиси ўша портдаги ҳамкасабасига телефон қилади ва масала анча тез ҳал бўлади. Муҳими шундаки, Европа полициячилари уюшмаси ҳам норасмий, ҳам ҳукуматга мансуб эмас. Энди биз Лондонга қандай бориб қолганимизга келсак. Бунга ўзаро ҳамкорликдаги қизиқиш сабаб бўлди. СССРдан ҳозир хорижга чиқиш қийин эмас. Шунинг учун жиноятчилар ёки уларнинг гуруҳлари осонликча жуфтакни ростлаб қолишлари мумкин. Булар айниқса, Ленинград, Калининград, Мурманск портларига, «Шереметьево-2», «Пулково-2» аэропортларига тегишлидир. Шунинг учун ҳам ҳамкорлик қилишга бизда қизиқиш бор. Бу уюшмага аъзо бўламизми? Менимча, аъзо бўламиз. Мамлакатимиз бундай имкониятни қўлдан бой бермаслиги керак. Бадали эса бир йилга атиги 300 франк. Лекин шу билан бирга айрим муаммолар ҳам туғилмоқда. Дунёда ва Европада ҳамма эътироф этган алоқа воситаларидан бизда фақат телефон ва телетайпгина мавжуд. Инглиз тилини ҳам ўрганиш керак. Агар бизнинг мамлакатимизга келаётган жиноятчи ҳақида хабар бўлиб қолса, бутун шаҳар бўйлаб таржимон излаб юрилмайди-ку. Шундай бўлсада, барча қийинчиликларни бартараф этамиз.

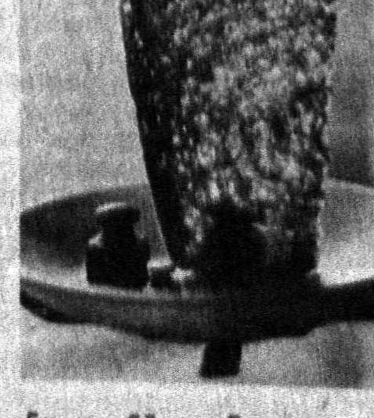
Бедаракми?

Улуғ Ватан уруши даврида совет аскарларимиздан қанчаси асирликда бўлишган?

Д. МОЖАЕВ.
Москва.

1943 йилда Германияда вермахтнинг олий генералитети учун нашр қилинган маълумотномада фақат 1941 йилда Қизил Армиянинг 2.891 минг аскар ва сипоҳиси асирга тушганлиги қайд этилган. Яъни урушнинг биринчи йилида асирга тушганлар сони ўлганлардан саккиз юз минг кишига кўп бўлган. Бу рақамлар СССР Мудофаа вазирлиги комиссияси олган маълумотларга тўғри келади.

Урушнинг иккинчи йили асирга тушиш туфайли йўқотишимиз 1.800 минг киши бўлган. Асирга тушган Совет Армияси аскар ва командирларининг умумий сони тахминан беш миллион кишини ташкил қилади.

Бу нон бўлаги Ленинграднинг қамалда қолган пайтидаги рецепт бўйича ёпилган бўлиб 50 фоиз жавдар уни, 15 фоиз целлюлоза, 10 фоиз ундириб янчилган буғдой, 25 фоиз кепак ва тегирмон гардидан иборатдир. Худди мана шундай озгина таъмадди учун одамлар совуқда кунлаб навбатда туришган. Бу нонни Оренбургдаги Ленин ноҳиясининг мактаблараро ўқув-ишлаб чиқариш комбинати ўқувчилари ёпишган.

Эҳтимол, бу болалар энди ҳеч қачон нон бўлагини ерга ташламайдилар, ветеранларни хафа қилмайдилар. Чунки улар қамал давридаги бебаҳо ноннинг нимадан қилинганлигининг гувоҳидирлар.

Алвидо, косметика

Доимий равишда лаб бўёқ сурилганда лаб ўзининг табиий рангини йўқотиши ростми?

Е. БОГАТОВА.
ОРЁЛ.

Косметикадан фойдаланувчи барчани ташвишга солмоқчи эмасмиз-ку, лекин бунга мажбурмиз. Ҳақиқатан ҳам, деб таъкидлайди Совет Иттифоқидаги энг яхши косметолог, ҳозир Францияда ишлаётган Р. Эминова, — доимий равишда лаб бўёқ суриловерса, лаб ўзининг табиий рангини йўқотади. Лаб бўёқ қаерда ишлаб чиқарилганлиги бу ерда ҳеч қандай аҳамият касб этмайди...

Ўз мухбиримиз устуни

ҚАЙТА ҚУРИШ БОЛАЛАРИ

Мирзаахмад АЛИМОВ, Ўзбекистон ССР бўйича «Комсомольская правда»нинг ўз мухбири

Биз қайта қуриш деб атаган ўтган беш йилда турмушимизда кўп нарсалар таниб бўлмас даражада ўзгарди. Демократия, ошкоралик, фикрлар хилма-хиллиги, кўп партиявийлик... сингари тушунчалар ниҳоят реалликка айланиб қолди.

Лекин қайта қуриш бизнинг барчамизга фақат эркинлик ва бахтли турмуш умидларини олиб келиш билан чекланиб қолгани йўқ. У бизга совун ва шакарга карточка келтирди. Дўконларнинг пештахталари бўм-бўш бўлиб, харид қилиш эҳтиёжларидан қониқмаслик юзага келди. Халқларнинг дўстлиги ва қардошлиги тўғрисидаги ўтмиш тасаввурларимизни чилпарчин этиб, минг-минглаб кишилар бошпанасиз ва диёрсиз қолди..

Ана шу йилларда турмушимизда кўп нарса ўзгарди. Ҳали кўп нарсалар ўзгариши турган гап. Ахир биз шу кунларда «бошқариладиган бозор муносабатига» ўтишни ташвиш билан кутаяпмиз. Унга ўтиш турмушимизни ҳақиқатан ҳам кескин яхшилайдими ёки қашшоқлик ва ишсизликка гирифтор этадими? Энг муҳими ҳозир шошма-шошарлик қилмаслик, барчасини пухта ўйлаб, чамалаб кўриш, ҳар бир жумҳурият, вилоят ва ҳатто ноҳиянинг ўзига хос шарт-шароитларини эътиборга олиш муҳимдир.

Лекин бугун мен муштарийлар билан муайян аниқ ва ғоят муҳим муаммо ҳақида гаплашмоқчиман. Шахсан мени, фарзандларимизнинг бугунги тақдири ва истиқболи ғоят тўлқинлантиради. Уларнинг турмуши қандай бўлади? Турмушимизда содир бўлаётган турли хил бўшлиқлар ва палапартишликлардан ҳаммадан кўра биринчи навбатда айни мана шу болалар жабр кўраяптилар.

Улуғ Октябрь инқилоби, фуқаролар урушидан кейин ўтган ўн йилликлар мобайнида мамлакат болаларнинг қаровсиз қолиши билан кураш олиб борди. Иккинчи жаҳон уруши миллионлаб болаларнинг ёстиғини қуритди. Қанчадан-қанча ўғил ва қизлар сталинизм йилларида бегуноҳ жабр кўрмадилар дейсиз? Пахта яккаҳокимлиги даврида-чи?

Қайта қуриш бошланганидан кейин болаларимиз саводхон бўлиб қолишдими? Жумҳуриятимиз мактабларида уларга янада маҳорат билан таълим берадиган бўлиб қолишдими? Мабодо ана шу саволларга ижобий жавоб берадиган бўлсак, унда ўзимизни ўзимиз яна алдаган бўламиз. Ахир мактабларимизда, олий ўқув юртларимизда жуда оз нарса ўзгарди-ку. Ҳамма нарса аввал қандай бўлса, ҳозир ҳам ана шу даражада қолган. Ночор мактаблар, мукаммал бўлмаган дарсликлар, малакасиз муаллимлар — ҳаммасини санаб ўтиш қийин.

Ишни ёлғиз шиорлар ва мурожаатномалар билан ўнглаб бўлмайди. Жумҳурият ҳукумати ғоят яқин вақт ичида маданият ва таълим тўғрисида қонун ишлаб чиқиши ва қабул қилиши зарур. Ривожланган мамлакатларда амалга оширилаётганидек уни етарли маблағ билан мустаҳкамлаш керак. Таълим учун тежамкорликка йўл қўйиш мумкин эмас!

Водил қишлоғидан сафардан қайтганимдан буён бир ғоя тинч қўймайди. Қишлоқ мактабига зарар келтириши ҳисобидан яқинда қуриб битказилган Ҳамза Ҳакимзода Ниёзий музейини болалар ихтиёрига бериб қўйилиши мақбул бўлса керак. Ҳамза номли мактаб шунда яхши имкониятга эга бўларди.

Яна бир ташвишлантираётган кузатишимни баҳам кўрмоқчиман. Қайта қуриш билан ҳамма жойда турли-туман видеосалонлар очилганлигини ҳамма билади. Уларнинг асосий томошабинлари — болалар. Афсуски, бу ерларда қувноқ мультфильмлар намойиш этишмайди. Одатда зўравонлик ва шафқатсизликни тарғиб этувчи хорижий фильмларни кўрсатишади. Нега шундай? Нима, фарзандларимиз беҳаё ва шафқатсиз бўлиб ўсишлари учунми? Комсомол қўмиталари нега сукут сақламоқдалар, қаерга қараяптилар?

Қайта қуриш болалари... Улар қандай бўладилар! Бу барчамизга боғлиқ. Биз улар учун масъулмиз. Фарзандларимиз — бизнинг келажагимиз.

«Комсомольская правда»нинг Тошкент мухбирлар пункти жумҳуриятда ёш авлод тарбияси муаммоларига алоҳида диққат-эътиборни қаратиш ниятида. Жумҳуриятимизнинг қайси жойларида бу иш яхши эмас? Сиз ана шу маконларни танлаб олишимизга кўмак бериб, бизга ёзинг. Ўша маконларга шошилинч сафарлар ташкил этамиз.

Манзилимиз: Тошкент, 700000, «Правда» рўзномаси кўчаси, 41, «Комсомольская правда»нинг мухбирлар пункти.

Тарих сабоқлари

ҚОЧОҚ

СОБИҚ СОВЕТ РАЗВЕДКАЧИСИ ВАЛЬТЕР КРИВИЦКИЙНИНГ ГУВОҲЛИКЛАРИГА ИШОНИШ МУМКИНМИ?

Бугун биз муштарийлар эътиборига В. Кривицкийнинг мақоласини (қисқартирилган ҳолда) ҳавола этамиз. У 1939 йилда «Сэтерди ивнинг пост» Америка рўзномаси учун ёзилган. Мақола муаллифи ўзи фикр юритаётган соҳани аъло даражада билади: 1935 йилдан то 1937 йилларгача Ғарбий Европа мамлакатларида Қизил Армия разведкасининг резиденти бўлиб ишлаган. Вальтер Кривицкийнинг ўзи ким! Совет разведкасининг тажрибасини ва сирини сотган оқ резидентми, сотқинми ва хиёнаткорми! Ёки бутун жаҳонга Сталинча жирканч ишларни фош этишга таваккал этган курашчими! Бу соҳада турли хил фикрлар билдирилаяпти...

Масалан, «Вашингтон пост» рўзномасидан Флора Льюис қочоқни ҳимоя қилади. «Унинг фош этиши инқилоб душманлари, деб ҳисоблашга одатланиб қолганларга хизмат қилганлиги Кривицкийни дарғазабликка олиб келди,— деб ёзади у, — лекин иложсиз қолган эди».

«Иложи бор эди»,— дейди ишонч билан уруш йилларида Польшада ва Германияда Ишчи-Деҳқон Қизил Армияси Бош штаби разведка бўлимининг собиқ резиденти, касб-кори бўйича Кривицкийнинг ҳамкасабаси Овидий Горчаков. «Иккиланмаслик ва ҳаммасини тўкиб солмаслик керак эди», — дейди қатъиян у. Нима ҳам дейиш мумкин, мутахассиснинг, ҳозирда таниқли адибнинг фикрларига қулоқ солиш лозим.

— Ҳаёт шундай расманаси билан тақсимланганки, сиз Вальтер Кривицкий билан Ишчи-Деҳқон Қизил Армияси Бош разведка бошқармасининг йўлакларида учрашмагансиз. Айтайлик, агар ана шу учрашув бугун содир бўлса, сиз унга қўлингизни чўзган бўлармидингиз!

— Икки дунёда ҳам кўришмасдим. Тушунаман: Кривицкийнинг иложи йўқ эди — у Ғарбда ўз ихтиёри билан қолган эмас. Собиқ резидент Гаагада ўзини инглиз «Сикрет Интеллидженс Сервис» қўлига топширди. У дастлабки терговлардаёқ бизнинг айғоқчилик тармоқларимиз тўғрисида нималардан хабардор бўлса, шуларнинг ҳаммасини тўкиб солишни бошлади. Ўз ёрдамчиларини сотишнинг нимага кераги бор эди! Масалан, у афсонавий разведкачи Ким Филбига панд бериб қўйишига оз қолди. Хайрият, кейинги пайтдаги нарсалардан кам хабардор экан. У яхши оиладан чиққан ва ишида унга инглиз Форин офисидан бўлган икки бошқа айғоқчи ёрдам берган. Ўша пайтдан бошлаб инглизлар улар сафидан рус айғоқчисини излашни бошлашади. Ким Филби 50-йиллардагина рўйхатдан ўчирилади. Менга қолса, бундай сотқинликдан кўра, пешонасидан шартта отиб юборгани афзал эди.

— Биз бугун чоп этаётган Кривицкийнинг мақоласи ўтмишимизнинг ғоят қоронғи бўлган саҳифаларидан бирини ишни пухта билиш билан ёритиб берган. Биз унинг гувоҳликларига ишонишимиз мумкинми?

— Ишониш керак, деб ўйлайман. Кривицкийнинг мулоҳазалари жиддий муносабатда бўлишга лойиқдир. У — Сталиннинг Гитлер билан яқинлашиш жараёнининг пинҳоний жиҳатларини ҳозирча ягона гувоҳи. Шунинг учун ҳам менда архивдан умид йўқ. Биз махсус сақланадиган ҳужжатлардан барча тамғаларни олиб ташлашимиз ҳам оз нарса топишга имкон бериши мумкин. 1941 йил Октябрида немислар Москвага яқин келиб қолишганда Лубянкадаги архивни ёндиришди, бу ерда тутун бурсиқиб ётди. Мана шунинг учун ҳам Кривицкийнинг кўрсатмалари ғоят қимматли ҳисобланади. Асосийси — улар воқеалар ривожланишининг барча боришини тасдиқлади.

— Кривицкий ўзининг тақдиридан қочиб қутила олмади. Вашингтондаги «Белвью» мусофирхонасининг якка ўринли хонасида унинг қазоси етди. Ким унга ўқ отди! Унинг ўзими! Ёки буни бошқа киши амалга оширдими!

— Аллен Даллес «Разведкачининг ҳунари» китобида бу ўз-ўзини ўлдириш бўлмаганига ишончи комиллигини баён қилган. Кривицкийнинг ўлимини Сталин айғоқчилари қўлининг иши деб ҳисоблайди. Агар бир ҳолат бўлмаганда ҳаммаси ана шундай эди. Бу майда-чуйда ҳам эмас. Унинг изига Гейдрихнинг энг яхши контрразведкачиси — Ганс Веземанн тушган, фарқи шундаки, у Кривицкийни ўлдирмаслиги, балки ўғирлаб кетиши зарур эди.

Веземанн тажрибали бўлса-ҳам Кривицкийга ютқазиб қўйган. Бизда разведкада айтишганидек, охирги думини кесишга муваффақ бўла олмаган. Веземанн ўзининг хотираларида ёзганидек, Кривицкийни Вашингтоннинг «Юнион стейшн» вокзалидан то «Белвью» мусофирхонасигача кузатиб келади. У бу ерда қандай рўйхатдан ўтганлигини ойнадан кўради. Кривицкий Веземаннни фаҳмлаб қолади. Асабийлашади ва лифтга қараб зинғиллайди. 5-қаватга кўтарилади...

Эртталаб уни бошидан ўқ еган ҳолда топишади. Кривицкий халок бўлганлигидан хабар топган заҳотиёқ Веземанн Каракасга қочади, у ердан Гейдрихга махфий шартли белги орқали у ўлдирилганлигини хабар қилади. Шундай бўлганми, ҳозирча номаълум. Веземанн Кривицкийни охирги кўрганга ўхшаб қолади. Лекин Веземаннинг изидан менинг «ҳамкасабам» кузатиб бормаганмикан! — деган савол туғилади. Ҳаммаси бўлиши мумкин...

Суҳбатни С. ЗАВОРОТНИЙ олиб борди.

x x x

1934 йил 30 июнь тунида, Гитлернинг биринчи қонли тозалаш ўтказиши бошланган ва у ҳали давом этаётганида, Сталин Кремлда Сиёсий бюронинг навбатдан ташқари мажлисини чақиради. Жаҳон Гитлернинг тозалаш ўтказиши тўғрисидаги хабарни топгунига қадар Сталин нацистик режимга бўлган муносабатда ўзининг кейинги қадам қўйиши тўғрисида қарор қабул қилди.

Гитлернинг тозалаш ўтказишига Ғарбий Европада ва Америкада нацистлар ҳукуматининг кучсизланиши сифатида қарашди. Совет доираларида ҳам Германиядаги воқеалар Гитлер ҳукмронлигининг келгусидаги ҳалокати билан тугашига хизмат қилади, дейишга ишонувчилар ҳам бўлган. Сталинда эса бундай хомхаёл бўлмаган. У Сиёсий бюрода қуйидаги тарзда якун чиқаради: «Германиядаги воқеалар нацистлар режими ҳалокати тўғрисида умуман гувоҳлик бермайди. Аксинча, улар ана шу режим, унинг маъмурий аппарати бирлашишига олиб келиши, шундай қилиб, Гитлер ўзини янада мустаҳкамланиб олишига кўмаклашиши зарур».

Нацистлар Германиясига муносабатларда совет сиёсати гитлерчиларнинг тозалаш ўтказиши оқибатларига сталинча таҳлилга суянарди. Сиёсий бюро қандай қилиб бўлса ҳам Гитлерни Совет ҳукумати билан шартнома тузишга мажбур қилишга қаратилган қарор қабул қилади. Сталин ҳамиша кучли душман билан иложи борича вақтлироқ келишиб олиш яхши бўларди, деб ҳисобларди...

Бироқ, тунгги қонли тозалаш ўтказишда Гитлерга муносабатда Сталин томонидан қабул қилинган қарор янги йўл эмас эди. Сталиннинг Германияга бўлган муносабатида сиёсатда инқилобий бурилиш эканлигини билдирмасди. Гитлернинг тозалаш ўтказишидан Сталин томонидан чиқарилган сабоқлар битиштириш ва Гитлер билан дўстона муносабатларни йўлга қўйиш учун ўтмишдаги барча куч-ғайратларни икки карра кучайтиришга қаратилган қарор қабул қилинишига олиб келди.

Ҳозирги пайтда дунёда, эҳтимол, ашаддий ва мурсасиз душманлар Гитлер ва Сталин қандай бўлганлиги тўғрисидаги сингари кенг тарқалган афсона йўқ. Бу — ақлли пардалаш ва тарғибот сафсатасининг яратган сохталаштирилган, маъноси бузилган манзараси...

Ҳозир яхши маълумки, ўн йиллар давомида нацистлар муваффақиятга эришгунга қадар генерал Фон Сект бошлиқ герман армиясининг рейхсвер ва Қизил Армия ўртасида махфий келишув мавжуд бўлган. Совет Россияси Германия жумҳуриятида герман сипоҳийлари (тўпчилар ва танкчилар) тайёрлашга, шунингдек уруш олиб боришнинг авиация ва кимёвий воситаларини ривожлантиришга муносабатда Версал тақиқини олиб ташлашга муваффақ бўлишига кўмак бериб келди. Ўз навбатида Қизил Армия герман ҳарбий билимларидан баҳраманд бўлишига муваффақ бўлди. Икки армия ўзаро ахборотлар алмашиниб турди ва ҳарбий кўмак берди.

Шунингдек, Совет Россияси ва Германия ўртасида мана шу ўн йилликларда савдо-сотиқ гуллаб-яшнаганлиги яхши маълум. Немислар Совет Иттифоқига капитал маблағлар қўйдилар ва фойдасини олдилар. Совет ҳукумати Германиядан асбоб-ускуналар келтирди ва техник ходимларини ишга жалб этди.

Радекнинг вазифасига Париж билан дўстликнинг янги даврини очиш, Версал сулҳини оқлаш, Совет Иттифоқининг хориждаги тарафдорларини бундай нуқтаи назар коммунизм билан келишиш, шу билан бир вақтда эса Германия билан шартнома тузишга бўлган йўлни сақлаб қолишга ишонтириш кирарди.

Радекни кабинетга тез-тез чақириб туришларидан бирлардимки, у ҳар куни Сталин билан маслаҳатлашиб турарди. Баъзан у Сталин ҳузурида кунига бир неча маротаба бўларди. Тузилган ҳар бир ибора Сталин томонидан шахсан ўрганиш объекти бўларди. Мақолалар, том маънода Радек ва Сталиннинг жамоа меҳнатидан иборат бўларди.

Радекнинг дастлабки мақоласи (1934 йил апрелида марказий рўзномалардан бирида — О. Г. изоҳи) пайдо бўлганида унга Франция ва Германиядаги Кичик Антанта томонидан Совет Иттифоқи ўз бурилишини ниқоблаб келганлиги учун қутуриб ҳужум қилинди. «Германия фашизми ва Япония империализми, — деб ёзди Радек,— Совет Иттифоқига, Франция, Польша, Чехословакия, Руминияга, Болтиқ мамлакатларига қарши; Хитой ва АҚШга қарши қаратилган дунёни қайта бўлиш учун курашга киришди. Бироқ, Британия империализми ана шу курашни мутлақо Совет Иттифоқига қарши буриб юборишни истарди».

Ана шу даврда мен Радек билан гаплашиб қолдим. Унинг топшириқлари менга маъқул эканлигини биларди. Мен «янги сиёсатимиз» хусусида бир неча фикр-мулоҳазалар билдирдим ва бу хабардор доираларда қандай таассурот қолдирганлиги тўғрисида гапириб бердим.

Радек сўзамонлик билан эътироз билдирди: «Германия билан биз қачонлардир алоқамизни узишимиз мумкинлигини фақат тентакларгина тасаввур қилиши мумкин. Ҳозир мен ниманики қилаётган бўлсам, бу бир жиҳати. Реали эса мутлақо бошқача бўлади. Германия ниманики бизга берган бўлса, ҳеч ким бермайди. Биз учун Германия билан алоқани узиш мутлақо мумкин эмас».

Радек менга таниш бўлган нарсалар тўғрисида гапира кетди. У бизнинг герман армияси билан алоқаларимиз ҳақида гапирди. Бу ҳатто Гитлер пайтида ҳам катта аҳамиятга эга эди. Бизнинг Германиядаги, шу жумладан, Гитлернинг ўзи таяниб турган саноатчиларнинг катта даромадли иши билан алоқаларимиз ҳақида ҳам гапирди. Гитлер Россия билан ҳамкорликка кўмак бериб турган рейхсвер бош штабига қарши бормаслиги, шубҳасиз. Гитлер биз билан кенг миқёсларда савдо-сотиқ олиб бораётган Германиядаги ишбилармон доиралар билан қиличларни бир-бирига кесиштирмайди, албатта. Бу икки куч Герман-Совет муносабатларининг таянчи бўлиб хизмат қилди.

Сталин... совет савдо вакиллари орқали Германиянинг етакчи доираларини Гитлерни тушунишни сидқидилдан излашда эканлигига ишонтиришга ва уларга Москва Германия билан шартномалар тузиш йўлини излаётганлигининг ишорасини берарди.

Шу билан бир вақтда Сталин Гитлер билан ўйинда яна бир рўкачга эга бўлиш учун Польшани ўзининг ташқи сиёсатини ўзгартиришга мажбур қилишга уриниб кўрди. Польша Франциянинг собит иттифоқчиси бўлиб, нацистлар режими ғалаба қозонганидан кейин журъатсизликни намоён қила бошлади.

Польша муаммоларини кўриб чиқиш учун Сиёсий бюронинг махсус мажлиси чақирилади. Литвинов ва Радек, шунингдек, Ҳарбий комиссариат вакили Польшага Совет Россияси билан дўстона алоқаларни ўрнатиш ишида тазйиқ ўтказиш мумкин деган фикрга келишади. Бу фикрга қўшилмаган ягона шахс, бу ОГПУ контрразведка бўлимининг бошлиғи Артузов бўлди. У истиқболда Польша — Совет Иттифоқи хом хаёл бўлиб қолиши тўғрисидаги фикрни билдирди.

Артузов Сиёсий Бюронинг кўпчилик қисмига қарши чиқишда бир мунча шошилди, Сталиннинг ўзи томонидан у тўхтатиб қўйилди: «Сизнинг сафсатангиз Сиёсий бюрони чалғитишга олиб келаяпти».

Сталиннинг бу танбеҳи Москвадаги ахборотлардан хабардор доираларда тез тарқалди. «Жасур» Артузовга тамом бўлган киши сифатида қарашарди. Кейинги воқеалар Артузов ҳақ эканлигини тасдиқлади. (1934 йилдаги Польша-Германия шартномаси назарда тутилади). Бу Артузовни бир неча вақт омон қолишига имкон берди. Артузов руслашган швед бўлиб, мамлакатга чоризм пайтидаёқ француз тили ўқитувчиси сифатида келиб қўним бўлиб қолган эди. У биринчи жаҳон уруши олди инқилобий ҳаракатларда қатнашди ва большевиклар партиясига 1917 йилда киради. Ўрта бўй, оқ соч, эчки соқол, мусиқа ишқибози Артузов русга уйланади ва Москвада оиласи бўлади. У 1937 йилда ҳибсга олинади ва қатл этилади.

Польшадаги муваффақиятсизликлар Сталинни ҳар қачонгига ҳам қараганда кўпроқ Гитлерни тинчитишга ишонтиради. У Германия билан дўстона шартнома тузишга ўзининг тайёрлиги тўғрисида Берлинга хабар қилиш учун ҳар қандай имкониятдан фойдаланади. 30 июндаги қонли тозалаш ўтказиш Сталиннинг Гитлерга берган баҳосини бир мунча оширади. Гитлер Кремлга ҳокимиятни ўз қўлида қандай сақлаш лозимлигини ва номи бўйича мустабид эканлигини кўрсатибгина қолмай, балки амалда исботланганлигини биларди. Агар Сталинда Гитлернинг қонли тозалаш ўтказишигача қаттиққўллик билан бошқаришга, оппозицияни парчалаб ташлашга, ўзининг қудратли сиёсий ва ҳарбий кучининг обрўсини қарор топтириш қобилиятига бирор бир шубҳаси бўлган бўлса, эндиликда ана шу шубҳалар тарқалиб кетганлиги шубҳасиз эди...

Сталин бир пайтнинг ўзида икки йўналиш бўйича ҳаракат қилди. У расмий маълумотларнинг якуни асосида сиртдан туркумли маневрлар ўтказишни амалга оширди. У махсус шартнома асосида Франция билан алоқани мустаҳкамлади ва иттифоқ бўлишни талаб қилди. Чехословакия билан ҳамжиҳатлик тўғрисида аҳднома тузди. У бутун жаҳон бўйлаб ягона фронт бўлиш мавсумини бошлаб берди. У Литвиновга барча улуғ ва кичик давлатларни Германия-Япония агрессиясидан Совет Иттифоқини ҳимоя қилишга бирлаштиришга йўналтирилган жамоа хавфсизлиги юзасидан мавсумни ўтказиш ваколатини берди...

1936 йил декабрида мен Германиядаги махфий тармоғимизни тўхтатиш ҳақида буйруқ олдим. 1937 йилнинг дастлабки ойлари Канделакидаги махфий музокаралар муваффақиятли тугатишини кутишда ўтди. У апрелда ОГПУ ходимларининг кузатиб боришида Германияга борганида мен Москвада эдим. Канделакидан нацистлар ҳукумати билан шартноманинг лойиҳаси олиб келинди. У Сталин томонидан маъқуллanganидан кейин барча ғовлар бартараф этилганлигига ишончи комил бўлиб, Гитлер билан бир-бирини тушунишга ниҳоятда эришилганди...

Сталин ҳар қандай қилиб бўлса ҳам урушга йўл қўймасликни истайди. У ҳамма нарсадан кўра урушдан кўпроқ чўчийди. Агар Гитлер унга тинчликка кафолат берса, ҳатто муҳим иқтисодий шартномалар эвазига бўлса ҳам у Гитлер билан ўйинни давом эттириш ва барча йўналишларда эркин ҳаракат қилишига унга йўл очиб берарди.

О. ГОРЧАКОВ чоп этишга тайёрлаган.

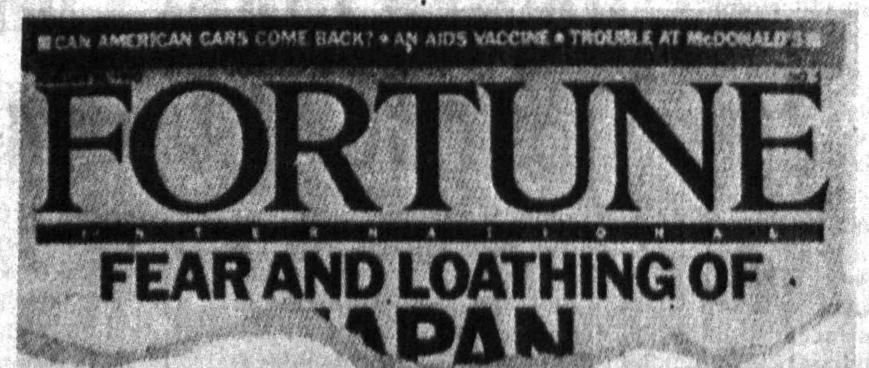
Меҳрибон Матёқубова СССР 50 йиллиги номли Хива тикувчилик фабрикасида меҳнат қилади. Меҳрибон ва унинг дугоналаридан иш ҳақида қанча нарса сўрасангиз, шунча жавоб беришади. Бу бир ҳисобдан яхши, албатта. Аммо уларнинг дам олиш шароитлари ҳақидаям сўраб кўринг-чи! Миқ этишмайди. Жуда бўлавермагач 8 ойдирки, ёшлар курорт ёки дам олиш уйларини кўрмаганликларидан гап очишади. Уларнинг Марғилон атлас фабрикасининг Шоҳимардонда дам олиш маскани ҳақидаям эшитишгани ҳақ. Аммо Хоразм вилоятида экология бузилган бўлса ва шу туфайли корхона ўз оромгоҳига эга бўлолмаса, ишчилар айбдорми?

Хуллас, шуларнинг барига қарамасдан, фабрикада иш қизғин. Тикувчилар белгиланган режаларни баҳоли қудрат бажаришяпти. Чевар тикувчи Меҳрибон Матёқубова (суратда) шундайларнинг бири.

Ж. ҚОЗОҚОВ олган сурат.

Долзарб мавзу

БОЗОРГА ЭЛТУВЧИ

ПРЕЗИДЕНТГА УНИНГ ИҚТИСОДИЙ МАСЛАҲАТЧИСИ НИМА ДЕЙДИ

«Файнэншл таймс» рўзномасидаги инглиз ҳамкасбларидан сўнг Горбачевнинг иқтисодий масалалар бўйича ёрдамчиси Николай Петраковни ўз муштарийларига май ойи сонида Американинг «Форчун» жаридаси таништирди.

ЦЭМИ директорининг собиқ ўринбосари мухбир Пол Хофхейнцни КПСС Марказий Қўмитаси биносида жойлашган совет раҳбари хонасидан бир қават пастдаги янги, мўъжаз безатилган хонасида қабул қилди.

Суҳбатда таъкидланган олинадиган фойдани ташқарига чиқариш ҳамда СССРнинг чет элдан импорт харид қилиш ҳажмини ошириш истиқболи кўзда тутилган юз фоиз хориж капитали билан ишловчи корхоналар барпо этиш Ғарб нуқтаи назарича бир мунча кескин ўринлар бўлди. Айни пайтда Николай Петраков совет муштарийларида катта қизиқиш туғдирадиган бутун бир қатор ҳолатларга тўхталиб ўтди. Чунки улар иқтисодий бошқарувнинг батамом янги механизми, таркибий қисмлари саналади.

Жумладан, у ҳозирги пайтда янги иқтисодий дастур устидаги иш жадал суръатларда бораётганини маълум қилди. Шу муносабат билан у М. С. Горбачевнинг март ойи охирида Президент кенгашига мурожаатномаси моҳиятига кўра, жуда муҳим эканлигини эслатиб ўтди: ниҳоят, биз мафкуравий тўсиқларни ҳамда социализм ва бозор бир-бирига тўғри келмаслиги ҳақидаги тасаввурларни бир четга суриб қўйдик.

Бозор иқтисодиётини яратишнинг бир нечта йўллари мавжуд. Шулардан бири — Польша варианти — «карахтлик муолажаси». Кейинги пайтларда СССРда ҳам унинг кўпгина тарафдорлари пайдо бўлди. «Бироқ мен Польша варианти бизда қўл келмайди, деб ҳисоблайман», — таъкидлади Петраков ва ўз фикрининг исботи учун қуйидаги далилларни келтирди: Польшада аслида халқ ўз йўлини ўзи танлади. СССРда бошқача аҳвол, мамлакат ҳукуматини жиддий танқид қилишмоқда. Поляклар шунингдек, қуруқ расталардан кўра юқори баҳони маъқул кўрадилар—СССРда эса бозор иқтисодиётининг йўқлиги мутлақо бошқача кайфиятни—карточка системаси ва навбатда туриш кайфиятини келтириб чиқарди. Ширкатчилик ҳаракатига нисбатан кенг тарқалган нафратомуз муносабат бунинг далилидир.

Ва ниҳоят, бизнинг иқтисодиёт Польша ёки Шарқий Оврупанинг исталган бошқа мамлакати иқтисодиётига қараганда янада сезиларли монополлаштирилган. Бизга катта рақобат керак.

Бизнинг қотиб қолган тузилмаларимизни синдиришнинг энг яхши йўлларидан бири, Петраковнинг ҳисоблашича, бу—давлат мулкини пайлаштириш йўлидир, капитал маблағлар тақсимотининг бозор принциплари йўлидир.

Иқтисодиёт монополиясини бузиш билан бир вақтнинг ўзида аҳолидан «ноилож» жамғармани «чиқариб» олиш муаммосини ҳал қилиш керак. Акс ҳолда бозор хўжалигига ўтиш жараёнида бу маблағлар айниқса, буюмлар кўпаймаган тақдирда ана шу нарх-навони ошириб юборади. Инқирознинг ушбу салмоқли манбаини қандай қилиб тугатиш мумкин? Ундан чиқиш йўлини Петраков ҳозирча батамом бошқача тақсимланаётган нарсаларни бозор муносабатларига киритишда деб ҳисоблайди. Айтайлик, бугун уй-жойларнинг фақат 15 фоизи сотилмоқда — бу рақамни эса, камида 85 фоизгача кўтариш мумкин эди. Бозор доирасига дала ҳовли ва боғ ҳовлиларни киритиш зарур.

Бундай чоралар «ноилож» жамғармалар муаммосини ечишга ёрдам берган бўлур ва ҳатто, эркин нархнавога ўтиш мумкин бўлур эди. Лекин шу ўринда муайян моллар — нефть, кўмир, газ, электр қуввати, баъзи истеъмол буюмлари нархи илгаригидек назорат остида қолиши керак. Бироқ уларнинг нархини зудлик билан жаҳон бозори нархлари даражасига олиб чиқиш лозим.

Шўро давлати ўйнаётган роль Петраковнинг фикрича, ҳукуматларнинг, айтайлик, Франциянинг ёки Япониянинг ролидан фарқ қилмаслиги керак. У муайян фирмалар даражасида ечиш қийин бўлган умуммиллий масалалар билан шуғулланмоғи керак. Инфраструктураларни ташкил этиш, атроф-муҳитни муҳофаза қилиш, эҳтимол муайян кўламли илмий ва техникавий лойиҳалар, масалан, коинот дастури, шунингдек ижтимоий муаммолар кабилар шулар жумласидандир.

Петраков кўпгина ўзига бино қўйган иқтисодчиларимизнинг Совет Иттифоқи асосий маҳсулотларга бўлган хусусий эҳтиёжини тўла қаноатлантириши зарур, деб жар солишларига танқидий баҳо берди. Унинг ҳисоблашича, буни амалга ошириш мумкин бўлган соҳаларга пул ажратиш лозим ва қудратли экспорт тармоғини ташкил этиш жоиздир. Етарли хом ашё базамиз йўқ. Ёки сезиларли даражада, оқсаган жойларимизда эса Ғарбга етиш учун кучанмасдан импорт йўлидан боришимиз зарур.

Жаҳон бозорига чиқиш учун замонавий технология даражасига эришиш кераклиги ҳақида гапира туриб Петраков бу соҳа ташқи капитал жуда муҳим роль ўйнайдиган тармоқ эканлигини таъкидлади. Юз фоиз хориж капитали билан ишлайдиган тадбирларга рухсат бериш керак бўлади. Бундай шерикчиликка ғарблик шерикларни жалб қилишнинг варианти бўлиб эса олинган фойда ва эркин алмаштириладиган сўмлар — олтин ва доллар билан таъминланган сўлкавойлар хизмат қилади.

Совет Иттифоқи олдида Ғарбдан кенг истеъмол молларини сотиб олиш зарурати ҳақидаги масала турибди. Президент ёрдамчиси бунинг замирида қизиқиш, манфаат турганлигини пайқамоқда. Чунончи, уларнинг нархи юқори бўлишига қарамасдан, одамларда меҳнат кайфияти кўтарилади.

Бу ўринда у импортимиз йўл-йўриқларини ўзлаштиришни зарур деб ҳисоблайди: «Биз жиҳозларни камроқ, тайёр ҳолдаги кенг истеъмол молларини кўпроқ сотиб олишимиз керак». Мисол тариқасида у қуйидаги манзарани келтиради: Ватанимиз пойафзал саноати учун италияликлардан сотиб олган жиҳозларимиз беш йилдан сўнг эскириб кетади ва биз Оврўпада чиқаётганидан сифатсизроқ туфли ишлаб чиқарадиган бўламиз. Балки бунинг ўрнига тайёр Италия пойафзалларини шундоқ сотиб олганимиз маъқулроқдир...

БУ ҲАҚДА «АМЕРИКА ОВОЗИ» НИМА ДЕЙДИ

«Мухбиримиз Александр Бочан ушбу суҳбатни шарҳлаб беришни Шўро иқтисодиёти бўйича америкалик етакчи мутахассис, Колумбия дорилфунуни қошидаги СССРни ўрганиш бўйича Гарриман институтининг ходими Ричард Эриксондан илтимос қилди.

Эриксон: Петраков социализм танлаган йўлдан ё бош тортаяпти, ёки у хусусий эгалик, мулкчилик ва ёлланма меҳнатдан фойдаланиш бозорнинг ишлаб туриши учун омил эканлигини тушунадиган аҳволда эмас.

Шунингдек Петраков СССРда Польша намунасидаги туб иқтисодий ислоҳотни ўтказиш мумкин эмаслигини мисол қилиб кўрсатади. Шўро аҳолиси навбатда туришларни ҳамда нарх-навонинг ўсишига карточка системасини афзал кўради, дейилади суҳбатда. Бироқ бу — муаммоларни ҳал қилолмайди... Эҳтимол, аҳолининг салбий таъсирланишидан фитна чиқармаслик, бир лаҳзалик хавф-хатардан қочишга мўлжалланган жўн, эҳтиёткор ислоҳотни ўтказиб, ярим чораларга ёпишиб олишда давом этиш янада хавфлироқдир».

ПЕТРАКОВ НИМА ДЕЙДИ

Н. Я. ПЕТРАКОВ мухбиримиз саволларига жавоб беради:

— Николай Яковлевич, Сизни мамлакатимиздаги бозор иқтисодиёти ғоясининг анчадан буёнги ва собитқадам тарафдори сифатида биламан. Сиз уни, ҳатто, ҳокимият томонидан тушунилишига ишониш қийин бўлган пайтда ҳам илгари суриб келгансиз. Шунга қарамай, Эриксон «Америка овози»га берган суҳбатида ишора қилишича, Сиз бугун бозор билан социализмнинг тўғри келиш-келмаслиги ҳақида нимандир очиқроқ айтмаяпсиз. Марҳамат қилиб, ўз нуқтаи назарингизни тушунтириб берсангиз: бозор арафасида биз атиги ақидалардан бош тортаяпмизми ёки бари бир социалистик мақсадлардан чекинишга тўғри келадими!

— Менимча, воз кечишимиз зарур бўлган ақидалардан бири бу — бозор механизмларининг социализм билан бир-бирига тўғри келмаслигидир. Улар сталинча, тоталитар типдаги социализмга мос келмайди. Агар биз кўпроқ демократия бўлсин — кўпроқ социализм бўлсин, дейдиган бўлсак, у ҳолда бозор ҳам иқтисодий соҳага демократик асосларни жорий қилиш демакдир.

Энди мақсадларга тўхталсак. Саволни бошқачароқ қўямиз: улар маъмурий буйруқбозлик системаси билан қанчалик қўшила оларкин? Масалан, «Ҳар ким — меҳнатига яраша»? Ёки «Ҳар кимдан — қобилиятига яраша»? Ғалати туюлмайдими, ҳозиргача биз ҳамиша фан-техника тараққиёти ютуқларини жорий қилиш ҳақида гапириб келдик. Демак, тузумнинг ўзи уларнинг узвий равишда сингиб кетишини, ёйилишини назарда тутмаган экан-да. Шунга яраша беллашувчилик жараёнида кишининг ижодкорлик қобилиятлари рақобати бир мунча самаралироқ амалга ошиши мумкин. Мен шуни айтган бўлур эдим: бозор фақат социализм қадриятларига зид бўлибгина қолмай, балки улардан анчасини қайта тиклаш ва мустаҳкамлаши ҳам мумкин.

— «Фавқулодда чоралар» ҳукумат дастури бозор машмашасига дадил сапчиб ўтишдан олдин кайфиятни ўзгартиришга қаратилган эди. Бироқ кучлар тўпланмаяпти, расталар қупқуруқ: талаб таклифни сал бўлмаса, зарраби орқали ахтараяпти. Аммо пул босиш («полиграфия») равнақ топмоқда: қоғоз пул чиқариш кунига 50 миллион сўмликдан ошмоқда (бу, Николай Яковлевич, сиз келтирган маълумот). Ва шундай вазиятда ислоҳотни тубдан қайта қуриш ҳақида, бозор иқтисодиётига ўтиш тўғрисида гапириш!!

ПАНАМА ТАШҚИ ИШЛАР ВАЗИРИНИНГ АЙТГАНЛАРИ

ПАНАМА, (ТАСС). Панама босиб олинган мамлакатдир ва «бу фактни инкор этиш бемаъниликдан бошқа нарса эмас», деб таъкидлади «Эстрелья де Панама» рўзномасининг мухбири билан суҳбатда жумҳурият ташқи ишлар вазири Хулио Линарес. Мамлакатнинг ҳозирги ҳукумати, деб таъкидлади, у, Америка қуролли кучлари бу ердан мумкин қадар тезроқ олиб чиқиб кетилишига интилмоқда. Панама ташқи ишлар вазирлиги АҚШ ҳукумати номига йўллаган кўплаб ноталар шундан далолат бермоқда. Ҳукумат, шунингдек 2000 йилга бориб Торрихос-Картер шартномасига биноан бу ерда турган Америка қўшинларининг Панамадан олиб чиқиб кетилиши учун ҳаракат қилмоқда.

Албания Социалистик Халқ Жумҳурияти Болқон Ярим оролининг жануби-ғарбий қисмида жойлашган. 1988 йилда олинган ҳисобларга қараганда, унинг аҳолиси 3 миллион. Пойтахти — Тирана шаҳри. Мамлакат аҳолисининг 97 фоизини албанлар ташкил этади. Қишлоқ хўжалиги мамлакат иқтисодининг муҳим тармоғи бўлиб, бу борада бир мунча ютуқлар ҳам қўлга киритилган. Кўп йил давомида мамлакатга ҳукмронлик қилган Э. Хўжа бошлиқ ҳукумат Албанияни инқирозга олиб келди. Эндиликда тўпланиб қолган муаммоларни ижобий ҳал этиш чоралари кўрилаётир.

СУРАТЛАРДА: юқорида — қишлоқ хўжалиги институтида ўтказилган баҳс қатнашчилари; пастда — ишга отланаётган албанлар.

ПРЕССФОТО — ТАСС суратлари.

БИРИНЧИ СОНЛИ ТЕРРОРЧИ

КЎПГИНА МАМЛАКАТЛАР МАХСУС ХИЗМАТИНИНГ «ҚОРА РЎЙХАТИ»НИ АБУ НИДАЛ БОШҚАРАДИ. ХЎШ УНИНГ ЎЗИ КИМ!

Ибодатхонада диндорларнинг одатдаги сиғиниши давом этарди. Шу пайт тўсатдан эшикда бир неча киши пайдо бўлишди ва автоматдан ўт очишди. Улар кетгандан сўнг саждагоҳда қонга беланган икки мурда ва 17 оғир ярадор ётарди. Бу воқеа Венада, 1981 йилда бўлиб ўтганди.

Абу Нидал бошчилик қилаётган жангариларнинг кўпдан-кўп ва ваҳшиёна жиноятларидан бири ана шудир. Ўзингиз ўйлаб кўринг. Париж, 1982 йил: ресторанга бўлган ҳужумда 6 киши ўлган, 22 киши эса яраланган. 1983 йил «Галф эйр» компаниясига қарашли тайёрага қўйилган бомбанинг портлаши натижасида 117 йўловчининг ҳаммалари ва бутун экипаж ҳалок бўлишди. Яна Париж, 1985 йил: кафега уюштирилган ҳужумда 28 киши ярадор бўлган. Ўша йилнинг ўзида Вена ва Рим аэропортларида 200 дан кўпроқ киши террорчилик қурбони бўлишди.

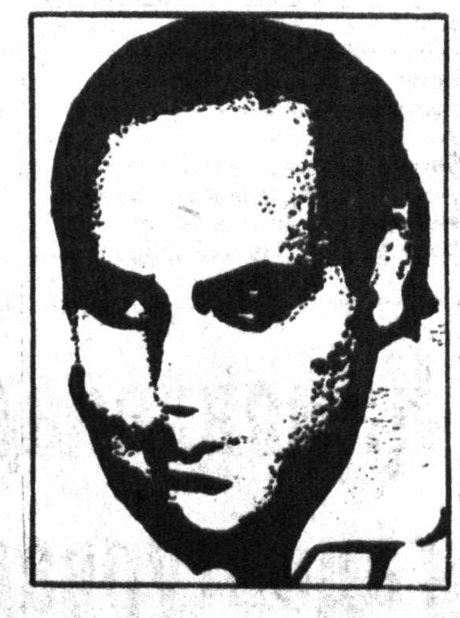
Абу Нидал сўзсиз энг машҳур ва энг ваҳший террорчи. Кейинги 10 йил ичида у бошқараётган ФАТХ — Инқилобий кенгаш (ФРС) ташкилоти жангарилари дунёнинг 20 мамлакатида қонли из қолдиришган, 300 дан зиёд киши ўлдирилган. ФРС қандай ташкилот, унинг раҳбари қанақа одам?

Абу Нидал (ҳақиқий исми шарифи Сабри Халил ан — Банна) 1936 йил Фаластиннинг Яффа шаҳрида туғилган. Исроил давлати ташкил топганлиги эълон қилингач, кўпгина араблар туғилиб ўсган ерларини ташлаб кетишга мажбур бўлишган. Улар орасида Сабри ҳам бор эди. Ясир Арафат ФАТХ ҳаракатини ташкил этганда Нидал ҳам унга қўшилади. Бироқ 1973 йилда ФОТ раиси ва Нидал ўртасида низо келиб чиқади. Нидал Фаластин — Исроил мажоросини сиёсий йўл билан ҳал этишга мойиллиги учун Арафатни араблар манфаатини сотганликда айблайди. Кейинчалик Нидал Арафатга яқин бўлган бир неча кишига суиқасд уюштиради, ҳозир эса ҳатто ФОТ раҳбарига ҳам ўлдираман дея дўқпўписа қилмоқда.

Шундай бўлса-да Нидал қилган ишлар ва унинг номи билан боғлиқ афсоналарни бир-биридан ажратиш осон эмас. Кўпинча 1-сонли террорчи номини йўқотмаслик учун бошқалар қилган жиноятни ҳам ўз ташкилоти зиммасига олади. Жумладан 1980 йилда Брюсселда Исроил дипломати ўлдирилганда шундай бўлганди.

Аммо Нидалнинг қонли фаолиятидан маълум бўлганларининг ўзи ҳам унга энг оғир жазони қўллаш учун етарлидир. ФОТ Нидални давлатга хиёнатда, маблағни ўмарганликда ва қотилликда айблаб сиртдан ўлимга ҳукм этган.

ФАТХ — Инқилобий Кенгаш ташкилоти турли маълумотларга кўра 500 дан 1000 кишигача аъзо ва каттагина маблағга эга. Ғарбдаги махсус хизмат маҳкамалари бу маблағни ўнлаб миллион доллар деб баҳолашмоқда. ФРСнинг асосий макони Ливия пойтахти Триполи пойтахти атрофидадир. АҚШ давлат департаментининг террорчиликка бағишланган махсус нашрида ФРС жаҳондаги мавжуд террорчилик ташкилотлари орасидаги энг хавфлиси деб эътироф этилган.

Абу Нидал ўзи қонхўрлиги туфайли бўлса керак ҳаммадан шубҳаланиб, хавфсираб юради. ФРС сиёсий бюросига аъзо бўлган, кейинчалик эса ундан юз ўгирган Абдул Раҳмон Исонинг айтганлари ҳам буни тасдиқлайди. Нидал бир вақтлар ҳатто ўз жуфти ҳалолидан ҳам МРБ билан алоқаси бор деб, гумон қилган.

Нидалнинг собиқ сафдошлари гапига қараганда гўё у телефонда мутлақо гаплашмас эмиш: овозини ёзиб олиб, сўнг сохта «ҳужжат» тайёрлашларидан чўчир экан. Бундан ташқари телефон аппаратига масофадан бошқариладиган бомба қўйишади (1970 йилларда Исроил махсус хизмати — Моссад номақбул Фаластин арбобларини шу йўл билан йўқотарди), деб қўрқади. Айрим маълумотларга қараганда бир неча йил муқаддам Нидал ташқи кўринишини ўзгартириш учун пластик операция қилдирган.

Ҳозир «улуғ террорчи» қийин кунларни бошидан кечирмоқда. Бунинг сабаби кўп. Улардан бири 54 ёшли Нидалнинг соғлиғи. Ўтган йили Триполида бўлган жазоирлик доктор Нидал рак билан оғриганлигини айтган. Дарвоқе бу хабар ҳам навбатдаги сохтакорлик бўлиши мумкинлиги эҳтимолдан узоқ эмас. Негаки кейинги беш йилда террорчини ўлдига чиқариб бир неча марта «расмий таъзияномалар» эълон қилинган. «Аниқ манбалар» эса унинг гоҳ Болгарияда, гоҳ Бағдодда ўлганлигини маълум қилишди...

Яқин Шарқда тинчлик ўрнатиш учун бўлаётган ҳаракат, Ясир Арафат ва Миср президенти Муборакнинг шунга интилишлари туфайли ФРСга ўхшаган террорчи гуруҳлари тобора яккаланиб қолмоқда. Ливия раҳбари полковник Каддафи эса яқинда Мисрда чиқадиган «Ал — Мусаввар» жаридасида чиққан мусоҳабасида ўзи қўллаб-қувватлаган террорчи ташкилотлар фаолиятидан ранжиганлигини айтган. Тўғри Каддафи бу суҳбатда Абу Нидалнинг номини тилга олмаган.

Халқаро муносабатларда бўлган ўзгаришлар ҳам ФРС тармоқларига зарба берди. Польша ҳукумати Нидалнинг Европадаги жосусларининг асосий бошқарувчиси бўлган фаластинлик савдогарни мамлакатдан чиқариб юборган. Унинг «САС форин трейд» ва террорчилар билан алоқадорликда гумон қилинган бошқа кампаниялари тугатилган.

Ниҳоят ФАТҲ — Инқилобий кенгаш ташкилотининг ичида ҳам зиддиятлар мавжуд. Унинг раҳбарияти ҳокимият учун курашмоқда. Бир неча ой муқаддам Нидал гуруҳлар ва унинг молиявий маблағлари устидан назоратни ўз қўлига олиш мақсадида ташкилотнинг сиёсий бюросини тарқатиб юборганди. Бироқ бу кўплаб жангарилар ва ҳатто бир неча раҳбарларнинг ФРСдан қочишига олиб келди.

Буни кўриб Нидал қутуриб кетган. Исонинг сўзларига қараганда, ФРСнинг 20 дан зиёд раҳбари Нидалнинг Триполи яқинидаги уйига гўё юзага келган келишмовчиликларни муҳокама қилиш ва бартараф этиш учун таклиф қилинган. Бироқ бу тузоқ эди. Абу Нидал ва унинг соқчилари меҳмонларни ўлдиришган. Мурдаларни чуқурга кўмиб, Нидал ўз қўли билан уларнинг устига бетон қуйган. Кейин эса иморат солиб, ФРС раҳбари ўз хонасини қабр устига жойлаштирган. Ўлганлар орасида Нидалнинг 1973 йилдан бери ўнг қўли бўлган Мустафо Мурод ҳам бор эди. Ҳаммаси бўлиб ўзаро «ҳисоб-китоб»да ФРС раҳбарларидан 22 ва аъзоларидан 156 киши ўлган.

Жангариларнинг ўзаро тўқнашувлари террорчилик чуқур инқирозга учраганлигидан далолат беради. Айтгандай, бу илгари ҳам яхшиликка олиб келмаганди. ФРС эълон қилган Фаластинни озод қилиш тўғрисидаги олийжаноб мақсад бемақсад ва ваҳшиёна тўкилган қон остида қолиб кетди. Абу Нидал эса даҳшатли ва қўрқинчли шуҳратдан бошқа ҳеч нарсага эришмади.

Бироқ 1-сонли террорчи ҳали ҳам хавфли. Нидал қариб қолган ва «у дунё» ташвиши билан яшаяпти деган хабарларга қарамай махсус хизматлар уни ҳисобдан чиқаришга шошилишмаяпти. ФРС ҳали ҳам Қувайт, Жазоир, Сурия, Ироқ ва Суданда кенг тармоққа эга. Бу ташкилот мусулмон давлатларидаги бошқа экстремистик ташкилотлар билан алоқа ўрнатган. Нидалнинг ҳамфикрларидан бири машҳур шайх Ҳусайн Фадлалла эронпараст ташкилот «Хезболлаҳ»ни бошқаради.

ФРС бир неча ғарб фуқароларини гаровда ушлаб турибди. Тўғри 5 апрелда ФРС вакили Каддафнинг чақириғига жавобан ҳамма асирларни озод қилмоқчи эканликларини айтган. Ҳақиқатан ҳам бир неча киши қўйиб юборилган.

Аммо ФАТХ — Инқилобий кенгашнинг ҳалокатини қутиб, уни ўз-ўзини тугатишига ишонишга эрта. Исмини айтишни истамаган ФОТ арбобларидан бирининг фикрича ФРС «мутлақо ақл бовар қилмайдиган ва биз шу пайтгача билган жиноятларидан ҳам оғирроқ бўлган операцияларни амалга оширишга қодир».

Ф. МОЗГОВОЙ.

Хоҳ ишонинг, хоҳ ишонманг

ПАНЖАРА ОРТИДАГИ ЗИЁФАТ

«Нэшил инкуайрер» жаридасига ишониб бўладими? Кўпчилик америкаликларнинг бу нашрга ижобий муносабатда бўлмаётганига қарамай, у кун сайин ўзини кўрсатиб, ҳар сонида ғаройиб, аниқроғи, кулгили воқеаларни босиб чиқармоқда.

... Слайделл шаҳрида истиқомат қилувчи уй бекаси Луизиана ўзини ҳибсга олиб, қамоқда тутиб туришни орзу қилиши кимнинг ҳаёлига келибди? Қамоқхона маъмурияти ўйлаб топган машмашани 17 ой давомида тергов қилган шаҳар кенгашининг аъзоси Боб Каллаэнга буни очиқ айтишмоқда. Гап шундаки, ҳафтасига бир бор ҳибсдагилардан бири полициячи ҳамкорлигида маҳаллий дўконга равона бўлиб, панжара ортидагилар учун у-бу харид қилинади. Қамоқхонадаги маҳбусларнинг сони ошиб ёки камайиб туришига қарамай, уларни боқиш учун мунтазам 3 минг доллар ажратиш тартиби ҳеч қачон ўзгармай қолмоқда. Ҳибсдагилар эса ўзларига берилаётган маблағни қойилмақом қилиб сарфлашаётир. Озодликдагилар учун орзу бўлаётган харидоргир озиқ-овқат маҳсулотларини темир панжара ортидагилар бемалол сотиб олишмоқда. Қамоқхона ходимлари Каллаэнга ўзлари гувоҳ бўлган воқеа—ҳибсдагилар нонушта чоғида сўлакни оқизадиган от гўштини иштаҳа билан паққос тушираётганини баён қилишган.

Текшириш якунида маҳаллий қамоқхона вакили Жорж Филдинс шаҳар ҳокимияти вакилларига шуни маълум қилдики, ҳибсдагиларга бундай имконият яратиб бериш ҳар томонлама қулайдир. Чунки қамоқдагилар харид қилган озиқ-овқатдан ўзлари таом тайёрлашади, аслида эса шу мақсадда ошпаз ва таомнинг турини кузатиб борувчи шифокор ёллаш керак бўлар эди. Эътироф этилган рақамлар билан танишган шаҳар кенгашининг аъзолари: «Наҳотки, улар биздан кўра тузикроқ овқатланишади? Уларга дуккак, гурунч ва ловия бериш масаласи қандай?», деб қолишди. Аслида ахлоқ тузатиш муассасасида бериладиган озиқ-овқатлар тури орасида бу маҳсулотлар бор бўлиб, улар четдан харид қилинадиганлар рўйхатига киритилмаган.

Шунга келишилдики, бундан сўнг полиция хизматчилари ҳибсдагилар учун бу ерда бериладиган дуккак, гурунч ва ловияни мунтазам тарқатилишини назорат қилиб туришлари даркор. Чунки қамоқхона ҳар қалай қамоқхонада!

Энди қамоқхона ҳақида фикр юритайлик. Ундаги жазони ўтаётганлардан бири Коннектикут штатининг Хартфорт шаҳридаги банкни ўмариш ҳисобига бойиб кетмоқчи бўлган. У ўзи ўйлаган режа билан беш долларли қоғоз пулни хазиначига узатиб: «овозингни чиқарма-да, бор пулни халтага ташла», дейди.

Юраги чиқиб кетган пул тарқатувчи қиз баъзур «қани халта», дея сўрай олган, холос. Жиноятчи бўлса халтасини унутиб қолдирган экан. Хазиначи қиз ўғрининг ҳожатини чиқариш мақсадида у-бу нарса топиш учун қўшни хонага ўтадию, эҳтиётлик чорасини қўллайди. Бундан ўтакаси чиқиб кетган жиноятчи ўзи узатган 5 долларни ҳам унутиб, жуфтакни ростлайди.

«Агарда жами ўмарувчилар ана шу сингари ҳардам-хаёл бўлишса, ошиғимиз олчи бўларди», дейди ҳазил аралаш банк президенти.

Яна бир антиқа воқеа. Бу ғал гап жиноятчилар хусусида эмас, аксинча полициячилар ҳақида борарди. Америка армиясининг 32 ёшли собик сержанти хизматдан сўнг Оклахома штатидаги Улсон шаҳарчасида полиция бошлиғи бўлгач, ўқиш ва ёзишни ўрганди. Брэдга ёшлигида бу юмуш унчалик хуш ёқмаган кўринади. Йигирма йилча олдин бошлиқлардан сўнг ўз қўл остидагилардан саводи йўқлигини яшириб келди. Фақат унинг ўткир хотирасигина панд бердирмаган. Ҳар қалай ўз исмини бехато ёза билган-да! Қолган хизмат ҳужжатларини унинг учун хотини тўлдириб турарди. Агар бевосита келиб чиқиши хусуси ҳақидаги маълумотларни қоғозга қайд қилишга тўғри келиб қолган тақдирда Брэд қўлини сиёҳга ботирганча, ўзини ёрдамга муҳтож қилиб кўрсатар ва ёнидагилардан ёрдам сўрарди. Энг қизиғи шуки, ўтган вақт давомида у билан хизмат қилганларнинг бирортаси ҳам унинг ғирт хат-саводсиз эканлигини сезмаган.

Америкада шунга ўхшаган антиқа воқеалар бўлиб турадди.

Е. ОВЧАРЕНКО.
(Ўз мухбиримиз).
Нью-Йорк.

ҒАЛАБА ЭВАЗИГА— «МЕРСЕДЕС»

Олдин Жанубий Африка ҳукмдорларини танқид қилган маҳаллий ахборот воситалари энди Намибия ҳукуматини савалашмоқда. Бу сафар янги ҳокимият вакилларининг айби шундаки, улар эндигина тайинланган вазирларга юқори маош белгилашиб, катта имтиёз ҳисобланган машиналарни шахсий фойдаланиш учун бемалол тарқатишяпти.

«Намибиан» рўзномасининг бош муҳаррири Гвен Листер «вазирлар учун 5 минг долларлик маош тайинлаш ҳақидаги таклифни қаттиқ қоралади. «Агарда уларга бериладиган бу маошни бошқа имтиёзлар билан олиб қарайдиган бўлсак, гап бу ерда турар-жой, транспорт, турли хил кўнгилочар юмушлари ҳақидадир. У ҳолда маблағларни тежашга асло имкон топилмайди».

«Вандхук обсервер» рўзномаси вазирлар учун мўлжалланган 18 та «Мерседес» ва 7 та бир қатор қулайликларга эга бўлган «Ауди» автомобилларини сотиб олингани ҳақида хабар берди.

Мустақил бўлган, аммо ҳукуматга ҳайрихоҳлик билдирмаган рўзномаларнинг хабар беришича, президентни мамлакат бўйлаб қиладиган сафарида ҳаддан ортиқ машина ва хизматчилар кузатиб боришади. Президентнинг шахсий «Мерседес»и ўқ ўтмайдиган қилиб ясалган.

Намибия президентининг автомобилини қўриқлаб бораётганлар эса ҳар бири 142 минг доллар турадиган машиналарни миниб олишган.

Рейтер.

ЙЎЛЛАР

— Ҳа, биз ҳафта кетидан ҳафталарни, ойлар кетидан ойларни йўқотаяпмиз. Дарҳақиқат, ҳозир иқтисодиётдаги нуқсонларни ё қоғоз пулга ёки карточка системасига тўнкашга уринишлар кузатилмоқда. Ахир бу бир медалнинг икки томони-ку: пулнинг қадрсизланиши, унинг асл моҳиятига кўра лотерея билетига айланиши тўғридан-тўғри тақсимотга, «карточкалар»га олиб келади-ку. Бу эса худди ўша маъмурий система қайта бош кўтарадиган базадир. Биласизми, фойда оладиган, солиқларни тўлаб қўйган ва жиҳозлар ёки айтайлик, хом-ашё харид қилмоқчи бўлган ва барча зарур нарсаларни майли, икки-уч баравар нархга сотиб олишга қурби етадиган корхона директорига вазирнинг кераги йўқ. Бироқ пули бўла туриб, ҳеч нарсани сотиб ололмаса, вазирликка мурожаат қилишга мажбур. Вазир ҳам билади, ҳали бозор йўқ экан, барибир унинг олдига тиз чўкиб келишаверади. Шу маънода вазирлик бозор системасининг мухолифидир. Биз вазирликларнинг ёрдамисиз бозорни юзага чиқара олмаймиз — улар ҳам ўзини-ўзи қурбон қиладиганлар хилидан эмас.

— Сиз ўз мақолаларингизда вазирликларни йирик уюшган монополия деб баҳолайсиз. Бу — мамлакатда зудлик билан барпо этиш мумкин бўлган бозор — устама фойда ва қимматчиликка хос бўлган монополия деган эмасми!

— Шундай, албатта. Чунки бизнинг бутун иқтисодиётимиз ҳаддан зиёд монополлаштирилган. Вазирликдан ташқари яна «Интурист», «Аэрофлот»лар... мавжуд. Бизда узоқ вақт замобайнида йирик завод ўртача заводдан жўрттага яхшироқ ҳисобланиб келинди. Бундан ташқари йирикнинг у ёки бу маҳсулотни ишлаштириш лаб чиқарувчи улкан монополиячиларни юзага келтирди.

Шу ўринда мен Эриксоннинг зардали танбеҳларига қайтмоқчиман: «Тани бошқа — дард билмас», деган нақл бор. Тушунишимча, Эриксон иқтисодиётимизни қутқаришнинг энг яхши йўли «карахтлик муолажаси» дегувчи иқтисодчилар билан мантиқан якдилга ўхшайди. Нархнавога ва корхоналарга эркинлик берилиши — бу — мантиқан Польша йўлига хосдир. Эриксоннинг мантиғи ҳам шу. Бироқ эркин нарх-наво фақат рақобатчилик шароитида «иш беради».

Иккинчи бир фавқулодда мураккаб ва муҳим вазифа бу — пул системасини қайта тиклашдан иборат.

— Пул ислоҳотими!

— Унчалик эмас. Пул ислоҳоти ҳақида гап кетганда, кўпчилик иқтисодчиларимиз 1947 йилда бўлгани сингари аҳолидан пулни тортиб олишни, мусодара ислоҳотини назарда тутадилар. Аммо бундай чоралар фақат уруш сингари катта ҳаяжонли воқеалардан сўнг ўтказилиши мумкин. Тинч давримизда жамғармаларни тортиб олиш, менимча ахлоқсизлик ва адолатсизлик бўлур эди. Ахир «ортиқча» пуллар — ҳеч ким учун ортиқчалик қилмайди. Бу — сотиб олишга буюм тополмаётган пуллардир. Уларни тортиб олмаслик керак, аксинча, инсон учун муҳим соҳаларга, айтайлик, турар-жойларга йўналтириш керак. Мен ҳақиқатан ҳам ҳозиргидек янги уйларнинг 15 фоизини эмас, 85 фоизигача қисмини сотиш керак, деб ҳисоблайман. Турар-жойга муҳтож кишилар бир четда қолиб, уйларни пулдорлар сотиб олиши ҳоллари юз бермайдими? Ижтимоий адолат бузилмаслиги учун уй харид қилишга муҳтож кишиларга корхоналар моддий рағбатлантириш жамғармасидан тўлашлари шарт.

— Николай Яковлевич, — «...майли, ҳатто икки-уч баравар нархда бўлсаям», деб юбордингиз. Бундай, «Майли, ҳатто»га кўпчилик қўшилмайди деб ўйлайман. Хўш, бу Польша вариантидан мантиқан, нимаси билан фарқ қилади!

— Камёб молга бозор нархи — юқори нарх ҳисобланади. Бироқ унга катта фойда жамланган бўлади. Уни эса, ўз-ўзидан маълумки, айнан ана шу молни ишлаб чиқаришга сарфлаш афзалроқ. Таклиф этилаётган буюмнинг кўпайиши нарх-навонинг пасайишига олиб келади.

— Ҳа, агар фойда иш ҳақини оширишга эмас, балки ишлаб чиқаришни кенгайтиришга йўналтирилсагина. Кечирасиз, аммо «гуруҳий худбинлик» ибораси кўпчиликнинг оғзидан тушмаяпти-ку!!

— «Ноилож» жамғарманинг сарфи усуллари ҳақида биз ҳозиргина сўз юритдик. Шулардан яна биттаси — пайларни сотишдир. Бу қайси нуқтаи назардан фойдали: ўз корхонасининг пайини сотиб олган ҳар қандай киши —ишчидан тортиб, директоргача заводнинг янада қанчалик равнақ топишидан манфаатдор бўлади. Агар заводдан кета туриб, ана шу пайни ўзида қолдирса. Агар уларни мерос сифатида бериш мумкин бўлса. Ва яна уларга пайларга қараб яхшигина фойда кетиб турган бўлса, уларга бундан ортиқ нима керак?

— Ҳозирги пайтда одамлар кескин таклифларга вазмин ва эҳтиёткорона муносабатда бўла бошладилар. Қарсаклар секинроқ чиқаяпти, ишонч камроқ...

— Яқинда социологлардан ижтимоий фикрлар сўрови натижаларини олдим. Ҳақиқатан ҳам кўпчилик аввало, карточка системаси тарафдори эканлигини билдирмоқда. Бозор саросимасининг сабаблари нимада?

Менимча, ҳамма гап энг аввало, биз ҳеч қачон нормал бозорни билмаганлигимизда. У ҳамиша ё йўқ ёки чекланган бозор бўлган, аммо ҳар қандай ҳолатда ҳам монополлашган эди. Камдан-кам учрайдиган, эҳтимол мушкулроқ вазият юзага келди. Ҳамма ислоҳотни талаб қилаяпти, айни бир вақтда барқарорликни ҳам. Бозордан қўрқишаяпти, худди шу даражада маъмуриятчилик тартибларига қайтишдан ҳам чўчишмоқда. Ижтимоий барқарорликни сақлаб туриб шундай шароитда ўта нозик жарроҳлик операциясини ўтказиш, пировардида нормал иқтисодиётга ўтиш жуда мушкул. Бунинг учун ярим чоралардан бош тортмоқ лозим (бу ўринда америкалик иқтисодчи мени ноҳақ айблаяпти).

Эркин нарх-навони жорий қила туриб, биз бирданига ёки бир неча ҳафта илгарироқ монополияни бузиш, пул системасини соғломлаштириш бўйича бутун комплекс чора-тадбирларни амалга оширишимиз зарур.

Бугунги кунда кўпгина нуфузли кишилар энг аввало ишлаб чиқарилиши ёрдам пули (дотация)га муҳтож бўлган молларнинг нархини оширишни таклиф қилишмоқда. Яъни гўшт, нон, сут, ёғга. Шундай қилиб, биз бюджетни зўриқишидан озод қилган ва аммо уни аҳолининг гарданига юклаган бўлур эдик. Мен бундай қадамни кечиктириш керак, деб ҳисоблайман. Агар сиз истеъмол моллари нархини чаққон қилиб белгиламоқчи бўлсангиз, уни биринчи галдаги зарур моллардан эмас, балки масалан заргарлик буюмларидан бошлашингиз мумкин. Нега тилла буюмларнинг нархи атиги эллик фоизга оширилди? Агар одамлар унга пул берадиган бўлишса, беришаверсин, фақат бозор мувозанати нархида бўлсин. Бу видеотехника, юқори классли автомобилларга ҳам таааллуқлидир... Аммо бунинг ҳозирча иложи бўлмаяпти: бундай буюмларни (савдо) коммерция дўконлари орқали сотмоқчи ҳам бўлган эдик — ВЦСПС тўғридан-тўғри оёқ тираб туриб олди. Маълум бўлишича, балиқ ҳам қора икра ҳам ва автомашиналар ҳам кундалик зарур буюмлар сирасига кираркан. Лекин уларни эркин бозор нархда сотиш, умуман мумкин эмас.

Тақчил моллар тақсимоти ҳозирги пайтда касаба уюшмалари томонидан амалга оширилаётган экан, улар бу монополияни йўқотишни хоҳлашмаяпти.

— Сизнингча бизни яқин келажакда нималар кутаяпти!

— Туб чораларнинг изчиллигини шахсан мен шундай тасаввур қиламан: давлат яккаҳокимлигига барҳам бериш, пул, кредит-молиявий жиҳатдан соғломлаштириш, банк системасини қайта қуриш, нефтьдолларларимизнинг жамғармавий тақсимоти ҳисобига эга эмас, балки уларни сотиш йўли билан қатъий сўмни жорий этиш. Булар ҳаммаси битта мажмуада бўлади. Ва зинҳор нарх-навони оширишдан бошламаслик керак. Бу бозор инфраструктурасини тузишга ёрдам беради, лекин аҳолининг ғазабини уйғотмайди.

С. БОБРОВСКИЙ.

Олий кенгаш маслаҳатлашадими?

Халқ депутатлари Фанлар академиясига бирор нарса юзасидан маслаҳат сўраб, тез-тез мурожаат қилиб туришлари ҳақида ёзишганди. Улар қандай саволлар!

А. ИШЧЕНКО.
Москва вилояти.

СССР Фанлар академиясидан бизга айтишларига кўра, депутатлар ҳаммадан кўп:

— АЭСлар қурилиши ва уларнинг хавфсизлиги;

— энергияни тежаш;

— ихтирочилик ва рационализаторлик муаммолари бўйича учраган муаммоларни ҳал қилиш учун маслаҳатлар олишар экан.

Ғарбдаги парламентлардан фарқли ўлароқ олимларга маслаҳат учун мурожаат қилаётган депутатларимиз ҳозирча ўз қизиқувчанликларини суиистеъмол қилмаётирлар. Академиянинг идорасида ўндан ортиқ бундай саволлар бор.

Аммо депутатлар Фанлар академиясига академик институтлар ва ташкилотлардаги меҳнат низоларини ҳал қилишда ёрдам беришни илтимос қилиб тез-тез мурожаат қилиб туришади.

Томас сиёсатчими?

Мен уни беш йилдан бери яхши кўраман! У ҳақда эса жуда оз—фақат анкетасига оид маълумотларни биламан... Томас Андрес ҳақида бирор нарса ёзсангизлар. Яқинда унинг Москвада чиқиши бўлди-ку. Мисол учун, унинг сиёсий қарашлари қандай!

С. ЛЕБЕДЯНСКАЯ,
Саратов вилояти.

«Госконцерт» ва «ЯРО интернешнл» фирмаси томонидан Совет Иттифоқи бўйлаб ташкил қилинган чиқишлари бошланишига бағишлаб ўтказилган матбуот конференциясида Томас Андресга журналистлар кўплаб «сиёсий» саволлар беришган. У икки Германиянинг бирлашишига таааллуқли бўлган саволга қуйидагича жавоб берган:

— Бирлашиш амалга оширилга ишонаман, мен, албатта, шунинг тарафдориман. Бу тарихий жараён ва уни тезлатишга йўл қўйиб бўлмайди. У юқоридан кўрсатма бўйича эмас, балки табиий асосда етилиши керак.

— Сиз ўзингизни кўпроқ немис деб ҳисоблайсизми ёки америкалик дебми? Қайси турмиш тарзи сизга яқин?

— Бу саволга бир маънода жавоб бериш қийин. Ҳис-ҳаяжон ҳамма вақт уйда қолади. Умуман, мен Американи жуда севаман, лекин менинг ватаним — Германия.

— Ўзингизни АҚШ президенти ўрнида тасаввур қилиб кўринг. Бу ўринда сиз нима қилган бўлардингиз?

— Назаримда, ҳозир сиёсатга жиддий, инсоният, жамият тараққиётининг янги босқичи билан боғлиқ ҳолда янгича ёндашиш лозим. Биз ўз мамлакатимизни душманлардан қандай ҳимоя қилишни эмас, балки умумий уйимиз, кичкинагина Еримизни инсоният фаолиятидаги зарарли таъсирлардан сақлашни ўйлашимиз лозим.

Денгиз сотиладими?

Ялта шаҳар ижроия қўмитаси инглизларга курорт жойи — машҳур Мовий кўрфазни 99 йилга сотишга қарор қилганлиги ростми!

Н. АНТОНЕНКО,
Таллинн.

Бу саволга «Ялта-тур» ташқи савдо фирмасининг директори Р. Чубко жавоб беради:

— Йўқ, масала бундай қўйилган эмас. Ялта шаҳар ижроия қўмитаси билан Англия фирмалари ўртасида Мовий кўрфаз ҳудудида ҳамкорликдаги корхона қуриш ҳақида музокаралар олиб борилганди. Мабодо, музокаралар муваффақиятли якунлансагина унда саёҳат комплекси қуриларди. Бизнинг ўйлашимизча, у экологик жиҳатдан безарар бўлиб, атроф манзаралари билан уйғунлашиб кетади. Аммо, ҳозирча жамоатчилик бу қурилишга қарши фикр билдиряпти ва музокаралар тўхтатилган.

Юлдузлар сўнадими?

Н. Чаушескуни совет мукофотлари билан тақдирлаш ҳақидаги Фармонни бекор қилинганлигини ёзган эдингиз. Бошқа дўст мамлакатларнинг қайси сиёсий бошлиқлари СССРнинг олий мукофотлари билан тақдирланишган!

К. ТЮБЕНКО.

СССР Олий Шўроси Котибатининг мукофотлар бўлимидан бизга қуйидаги рўйхатни беришди:

1. Николае Чаушеску, 1918 йилда туғилган. 1978 йил 25 январь Фармонига биноан — Ленин ордени билан;

1988 йил 25 январь Фармонига биноан — Ленин ордени билан, 1983 йил 25 январь Фармонига биноан — Октябрь Революцияси ордени билан мукофотланган.

1990 йил 26 январь Фармонига биноан мукофотлаш ҳақидаги Фармонлар бекор қилинган.

2. Густав Гусак, 1913 йилда туғилган.

1983 йил 9 январь Фармонига биноан — Совет Иттифоқи Қаҳрамони, 1969 йил 27 август Фармонига биноан Ленин ордени билан тақдирланган.

3. Эрих Хоннекер, 1912 йилда туғилган.

1982 йил 24 август Фармонига биноан — Совет Иттифоқи Қаҳрамони. 1972 йил 24 август Фармонига биноан Ленин ордени, 1977 йил 24 август Фармонига биноан — Октябрь Революцияси, 1987 йил Фармонига биноан — Ленин ордени билан тақдирланган.

4. Тодор Живков, 1911 йилда туғилган.

1977 йил 31 май Фармонига мувофиқ — Совет Иттифоқи Қаҳрамони, 1971 йил 6 сентябрь Фармонига биноан Ленин ордени ва бошқалар билан мукофотланганлар.

Рус «жип»лари қаерларга юборилади?

Халқаро бозорда «Лада»ларимизнинг муваффақияти камтарона ва сезиларлидир. Биз ривожланган капиталистик мамлакатларга бошқа автомобилларни чиқарамизми!

В. ВАНИН.
Москва.

Йигирма йилдирки, Италиянинг «Марторелли» фирмаси бизнинг УАЗ вездеходларимизни сотиб олади. Тўғри, италияликлар рус «жип»ларига «ВМ» ва «Пежо» ларнинг дизелли двигателларини ўрнатишади. Бунга талаб жуда катта.

Яқинда 25 та «БелАЗ—7523» машинаси Ленинград денгиз портидан Лос-Анжелесга жўнатилди.

Қамоқхонадан ва гадойтўрвадан бу...

ЗИЁЛИЛАР ЎРТАСИДА СИЛ КАСАЛЛИГИ САНАЛГАН ДАВРЛАР ҲАМ ОРТДА ҚОЛДИ. ЗАМОНАВИЙ СИЛ — ҚАШШОҚЛАР ВА МАҲБУСЛАР ХАСТАЛИГИ.

«Бизда сил билан оғриганларни даволаш тугул соғлом кишиларга юқишининг олдини олиш бўйича ҳам ҳеч қандай чора кўрилмайди. Биз, икки ёш оила, қўшнимиз зонадан келгунга қадар коммунал уйда хотиржам яшаётгандик. Унинг ортидан остонамизда санэпидстанция ходимлари пайдо бўлишди. Қўшнимиз сил касаллигининг оғир кўриниши билан оғриганлигидан биз ҳам хабар топдик. Энди ҳаммамиз сил касалликлари диспансерида ҳисобда турамиз. Бизни хотиржам қилмоқчи бўлиб, саломатлигимиз устидан қаттиқ назорат ўрнатажакларини, касал бўлдик дегунча даволашга киришажакларини айтишди. Ваҳима ичида яшаяпмиз. Касал қўшнимизни биздан ажратиш тўғрироқ бўлмасмиди? Қаёқда. Алоҳида турар-жойга навбатда турган юзлаб сил касаллари бор экан. Биз дуч келган воқеа одатий ҳол эмиш. Бу қандай гапки, сил касаллигининг ошкора кўриниши билан оғриган бемор билан чақалоқ бир шифт остида яшаса!»

Бу мактубни Владивостокдан, Брянцевлар ва Панченколар йўллашган. Икки ёш оила дуч келган вазият чиндан ҳам мамлакатимиздаги кўпгина музофотлар учун одатдаги ҳол. Сил барча юқумли касалликлар ўртасида худди алкоголизм сингари ижтимоий тус касб этгани учун ҳам зиддиятли таассурот қолдиради. Тиббиётнинг бутун бир тармоғи шуғулланадиган касалликни топиш қийин, сил касаллиги билан эса фтизиатрия деб аталмиш бутун бир тармоқ машғул. Ахир барибир сил мағлуб этилганича йўқ. Шунинг учунки, у билан кураш муаммосини тор тиббий қолип ташқарисидан излашга тўғри келади.

«Қаттиқ тиббий иқлим, иш пайтида турли-туман маҳрумликларга дучор қилишлар, кончилар ва яккахонага банди этишлар, умумий камералардаги безовта турмуш, ёғи йўқ овқатлар, ватан соғинчи — Сахалин силининг бош сабаблари мана шулардир», — бу хулоса 1890 йили, ўша вақтларда Россия қамоқхонаси ҳисобланган Сахалин оролига бориб келган врач А. Чехов томонидан ёзиб қолдирилган эди. Мана буниси ҳозирги замон тадқиқотлари олимлари: «Қамоққа олиниш, тергов, жазонинг кўтарилишини, одат бўлиб қолган ҳаёт кўникмаси ва овқат таркибидаги ўзгаришлар оқибатида юз берган руҳий ҳис-ҳаяжонга бой кечинмалар, (айниқса камерадаги турмуш чоғида) коммунал-маиший шарт-шароитнинг ночорлашуви, оғир меҳнат жазосини ўташга ҳукм этилганларнинг ўз-ўзини ҳимоя этиш қобилиятига салбий таъсир қилади». Мазкур икки нарса орасидаги фарқ юз йил бўлса-да, тақдири азал рўйхатида ҳеч қанча ўзгариш сезилмайди.

Шифокорларнинг айтишича, колонияда қамоқхоналар ҳамон мамлакатда юқумли касалликлар тарқатувчи макон бўлиб қолаётир. Озодликдан маҳрум этиш жойларида сил касаллиги мамлакатда қайд этилаётган оғриганларга қараганда 16 баравар кўпдир. СССР Ички ишлар вазирлиги тиббиёт бошқармаси, аҳлоқ тузатиш меҳнат муассасаси системасида сил билан касалланган 100000 киши бор. Уларнинг 60000 нафари сил касаллигининг оғир кўринишига мубтало бўлган. Ҳақиқий вабо. Ажабо, аммо бу врачларни у қадар ташвишга солмаётир. Сил, бу рак эмас, СПИД эмас — тузатса бўлар эмиш. Шифокорлар хотиржам; бизга беморни ўз вақтида келтиринг, биз уни даволаймиз, дейишмоқда улар. Ва ҳақиқатан ҳам даволашмоқда. Сабаби, шифокорларнинг таъсир доирасидан ташқарида эканлиги боис улар фақат касалликнинг оқибатларини тугатаётган бўлсалар, бундан қувонмоқ керакми? Тўғри, юқумли касалликнинг энг жиддий ўчоғи бўлмиш аҳлоқ тузатиш меҳнат муассасаларида замонавий фтизиатрия ютуқлари етиб бормайди, пенитенциар (қамоқхона) табобати эса, мамлакатимизда умуман мавжуд эмас. Махсус касалхоналарда даволанаётган маҳбуслардан редакция почтасига келаётган хатлар оқими камаймаётир. Аҳлоқ тузатиш меҳнат муассасаларида сил касаллигидан кўраётган зарар қарийб 100 миллион сўмни ташкил этади. Колонияда ўлганларнинг учдан бир қисми сил билан оғриган беморлардир. Ўлмай қолганлар эса, бу касалликни озодликка олиб чиқадилар.

Адолат юзасидан шуни қайд этиш керакки, бу муаммо СССР Ички ишлар вазирлиги тиббиёт бошқармасини ҳам ташвишга солмоқда. Сил касаллигига қарши курашиш учун махсус қарор билан 62 миллион сўм ажратилди. СССР Ички ишлар вазирлиги тиббиёт бошқармаси мутахассислари Ю. Никольский ва В. Кирсановларнинг фикрича, узоқ йиллар мобайнида аҳлоқ тузатиш — меҳнат муассасалари системасидаги табобат худди ижтимоий кўрсатиш тармоқларидан бирига қарагандек муносабатда бўлиб келган, шунинг учун ҳам даволаш муассасалари ёмон жиҳозланган, шифокорлар замонавий даволаш, касалликни аниқлаш аппаратураларисиз аниқ диагноз қўйиш ва даволаш имкониятига эга эмаслар. Хулоса шуки, умумий қабул қилинган санитар нормаларни ва жазо ўташ шароитлари ўртасидаги зиддиятларни йўқ қилмай туриб, сил касаллигини даволаш мумкин эмас. Ва ниҳоят, пенитенциар табобат ҳам тиббиётнинг махсус тармоғи сифатида «ошкора» яшаш ҳуқуқига эгадир.

Қисқа Қомусий луғатнинг 1955 йил нашридан мен қуйидаги сатрларни ўқидим: «Оғир иқтисодий шароит, ёмон озиқланиш, оғир меҳнат шароити сил касаллигининг тарқалишига сабаб бўлади. Шунинг учун сил касаллиги, айниқса, капиталистик мамлакатлар меҳнаткашлари орасида тез-тез учрайди». Аммо асли оғир иқтисодий шароит бизда эмасми? Дўкон пештахталаридаги бўм-бўшлиқ, уй-жой муаммоси ва меҳнатни муҳофаза қилишнинг йўлга қўйилмаганлиги ҳақида эса гап бўлиши мумкин эмас. Бизда ҳар 100000 кишига сил касаллиги билан оғриган 42 бемор тўғри келади. Қиёслаш учун Скандинавия мамлакатларида ҳар 100.000 кишидан 2-4 нафари, АҚШда эса 8-9 нафари шу касалликдан азоб чекишини айтиш мумкин. Фтизиатрларимиз ўртасидаги гап-сўзларга қараганда, мамлакатимизда сил билан оғриган беморлар сони расмий маълумотда келтирилгандек, ярим миллион эмас, балки кўпроқдир. Чунки уй-жойининг тайини йўқ турли-туман дайдилар, мавсумий ишчилар орасида ҳам сил касаллиги билан оғриган кишилар талай. Боз устига спиртли ичимлик истеъмол қилмайдиганлар орасида сил билан касалланганлар 20 баравар зиёддир. Таассуфки, мамлакатимизда фтизиатрлар ва наркологлар қўлни қўлга бериб ишлаш мумкин бўлган махсус муассасалар ҳали жуда кам. «Сил касалликларига қарши диспансер» деб аталмиш даволаш муассасаларининг «ўзига хос»лиги эса ҳам эҳтимол шундан бўлса керак.

«Алкоголизм, жиноятчилик дунёси анъаналари, узоқ ойлар мажбурий бекорчилик ажабтовур тарзда туташиб кетган, ўз қонунлари билан яшайдиган дунё» — тирасполлик фтизиатр-шифокор, рўзномамиз муштарийси Л. Пискарюк ҳозирги замон сил касалликлари диспансерини шундай таърифлайди. Унинг кузатишларига қараганда, 30-40 фоиз беморлар собиқ жиноятчилар. Ваҳоланки, сил касалликлари диспансерида одамлар нафақат даволанишади, ойлаб яшашади ҳам. Москвадаги сил касалликлари илмий-тадқиқот институтида, мамлакатимиз фтизиатрия бош илмий марказида кўрганим оддий маиший ҳолат мени лол қолдирди: касалхона биноси деразаси ортида ювилган кирлар қуритиларди. Силни дори-дармонлар билангина даволаб бўлмайди, унга яхши шароит, осойишта муҳит даркор. Ҳар қандай ғам чекиш, ғазабнок вазият бутун тоат-ибодатни бир пул қилиши мумкин. Бу ерда собиқ жиноятчилар, ичкиликбозлар биргина нафас олади. Устига устак кўпгина сил касалликлари диспансерлари ва санаторийлари эски, илвираб турган биноларда жойлашган. Беморлар чидолмай, уйга қочиб кетишаётир...

Сил касаллигини «шоҳона хасталик» деб ҳам аташади. Чунки сил билан оғриган беморлар ҳамма вақт ҳам ташқи ижирғанишни ҳис қилмайди. Ўпка фаолиятида сезиларли даражада бузилиш содир бўлгани ҳолда бемор ўзини дуруст ҳис қилиши мумкин. Касалхона дарвозаси ланг очиқ, тоза ҳавода сайр қилиш маън этилмаган. Бунинг нимаси ёмон: ишлаш шарт эмас, умумий ҳолат жойида, кунига 1 сўм 70 тийинга овқатлантиришади, касалхонага кириб-чиқиш бемалол, касаллик варақаси бўйича муттасил пул тўлаб туришибди... Ҳатто ичиш ҳам мумкин, барибир ҳайдаб юборишмайди — юқумли.

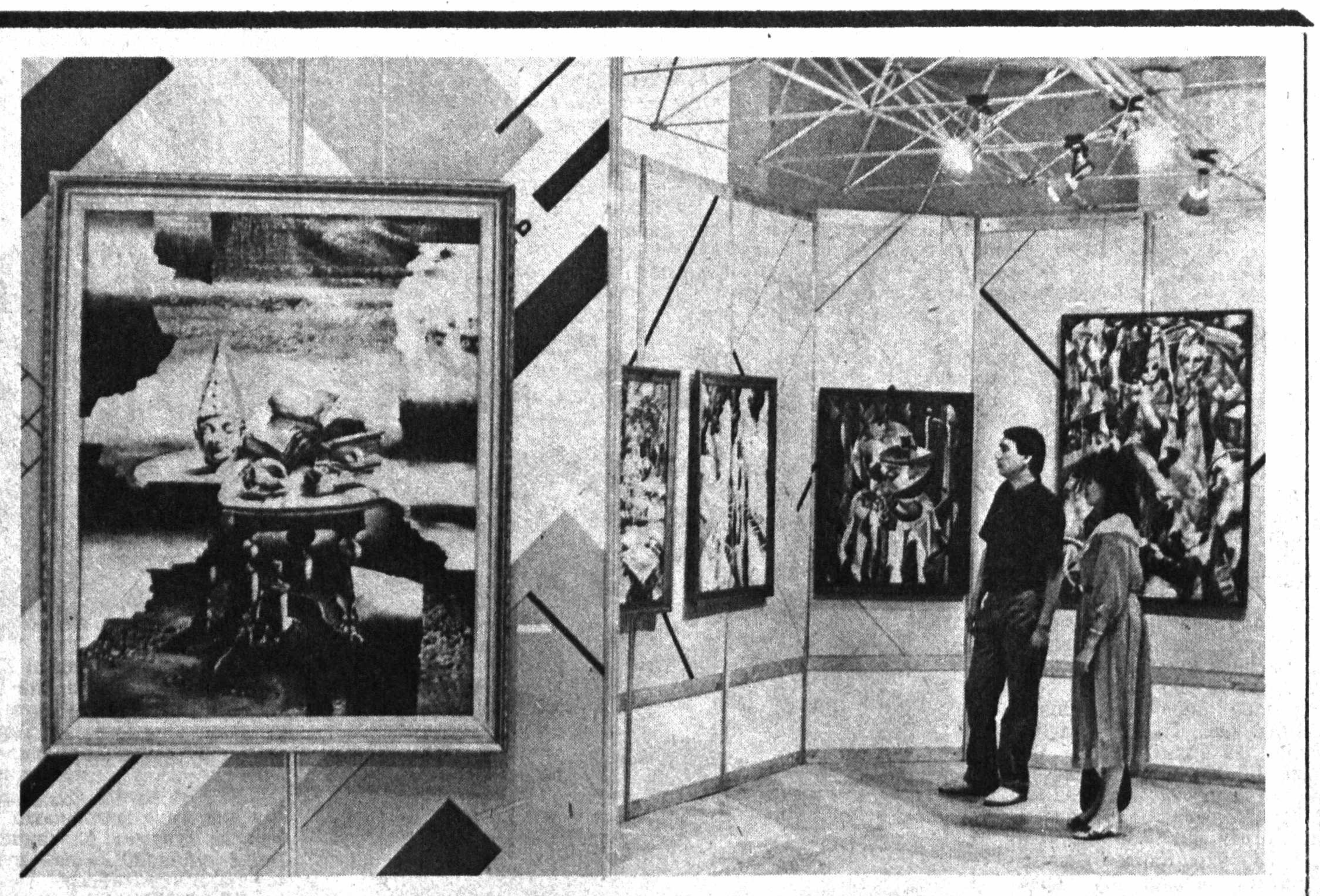
Аммо, менинг назаримда, кўпчилик беморларни тезроқ тузалиб кетишга рағбатлантирмайдиган яна бир ва жуда муҳим сабаб бор. Бизнинг жамиятда сил билан оғриш ҳатто фойдали. Аксарият кишилар учун уй-жой олиш, ижтимоий тенгликдан фориғ бўлишнинг ягона имкони бу. Маҳбуслар учун бу кўшкалари тахта ўриндиқни касалхонанинг юмшоқ кроватига алмаштириш, нисбатан енгил ишга ўтиш ва яхшироқ овқатланиш имконини берса, бошқалар учун коммунал уйлар ва ётоқхоналардан кўчиб чиқишни тезлаштиради. Сил билан оғриган беморларнинг навбатдан ташқари уй олишга бўлган ҳуқуқи тўғрисида Вазирлар Кенгаши чиқарган қўшма қарор ҳам мавжуд. Бироқ, бу юқумли касаллик билан оғриган беморларга таалуқли. Соғайиб кетган одам бу имтиёзлардан маҳрум бўлади.

Масалан, сил билан оғриш нисбатан камроқ бўлган Москвада ҳар йили «силлар» навбатига қарийб 500 киши рўйхатдан ўтади ва бир ярим йил ичида алоҳида бошпана соҳиби бўлади. Бу касаллик кенг ёйилган музофотларда эса навбатда турганлар сони бирмунча кўпроқ. Масалан, Қозоғистонда 60.000 бемор, катта-катта оилалар навбатда турибди. У ерда бир ярим йил тўғрисида гап ҳам бўлиши мумкин эмас. Касал каталардан болаларга юқмоқда.

«Отамизнинг уйида биз саккиз киши: отам, онам, икки укам, мен, эрим ва икки фарзандим яшардик. Акам сил билан оғриб, вафот этди. Кейин отам ҳам шу касалга йўлиқди. У ҳам ўлди. Энди навбат менга келди. Касалхонада ётибман, бу ёғига қандай яшашга бошим қотяпти. Ахир иккинчи укам яқинда фарзандли бўлди. Уни алоҳида уйга кўчиришнинг эса ҳеч иложи йўқ. Шаҳар ижроия қўмитасидагилар «мумкин эмас...» дейишяпти...»

Редакцияга ушбу хат келган Саринск шаҳар ижроқўмидан бизга А. Коннова аризаси кўриб чиқилмаганини хабар қилишди. «Аризачи вафот этганлиги муносабати билан...»

О. ЧЕГОДАЕВА.

Илгари хабар қилганимиздек, жумҳурият халқ хўжалиги ютуқлари кўргазмасида Ўзбекистон ССР халқ рассоми, Ўзбекистон Ленин комсомоли мукофоти совриндори Жавлон Умарбековнинг асарлари намойиш этилмоқда. Бу ердаги барча картиналар ўтган йили москвалик санъат ихлосмандлари эътиборига ҳавола этилган эди. Шуни айтиш лозимки, Ватанимиз пойтахтида ўтказилган кўргазма катта муваффақият қозонди.

Эндиликда мусаввирнинг ижоди билан унинг ҳамюртлари танишиш имкониятига эга бўлдилар.

Суратларда: кўргазма залларида.

ЎзТАГ мухбири Ф. ҚУРБОНБОЕВ суратга олган.

Ким жавоб беради?

Ленинград қамалини бошидан кечирган жуда кўп болалар кўчирилган пайтида бир-бирларини, ота-оналарини, қариндош-уруғларини йўқотиб қўйишган... Бирор киши қамалда қолган болаларни қидириш билан шуғулланганми!

В. СИНЮШКИН.
Ленинград.

Ўтган йили «Болалар адабиёти» нашриётида «Қамал болалари» деган китоб босилиб чиққан. Унинг муаллифи истеъфодаги авиация полковниги, ҳозир Плеханов номли Москва халқ хўжалиги институтининг доценти М. П. Сухачевдир. Унинг ўзи ҳам қамал йилларида болалар уйида тарбияланган. Шунинг учун ҳам унинг ҳикоялари самимийлиги ва ишончлилиги билан ажралиб туради. Михаил Павлович ўз китоби ҳақида илиқ сўзлар ёзилган хатлар олди. Уларнинг кўпчилиги катта бўлиб қолган ўзининг қаҳрамонларидандир. Балки қамал пайтида бир-бирларини йўқотган одамлар шу китоб орқали топишиб қолишар. М. П. Сухачев ҳозир ҳам катта бўлиб қолган қамал болаларидан хатлар кутмоқда. Унинг манзилгоҳи: 117602. Москва, академик Анохин кўчаси, 38-уй, 4-корпус, 806-квартира.

Қамал болалари ҳақидаги китобнинг давоми бўлиши керак!

Коммерсантда увилдириқ неча пул?

Москвада нархи жуда қиммат бўлган нарсалар сотадиган тижорат дўкони очилгани ростми! Менга Елисеевск дўконида бир қути ҳинд чойи ўн сўм, кофе — ўн беш сўм, увилдириқнинг эса — кичкинагина банкаси йигирма сўмдан ортиқ, дейишди...

В. ПАЛЬЦЕВ.
Калуга.

«Диалог» мухбирлари «Елисеевск» гастрономида бўлишди ва... на ҳинд чойи, на Бразилия кофеси, на увилдириқ, на коммерция бўлимини топишди.

Лекин шамол бўлмаса дарахтнинг учи қимирламайди.

Гап шундаки, пойтахтда келишилган нархда савдо қилувчи комиссион дўконлар очилган. Бу савдо нуқталарининг оддий комиссион дўконлардан фарқи шундаки, унда нархни қабул қилиб олувчи эмас, балки сотишга нарса топшираётган одамнинг ўзи белгилайди.

Бу жойларда нархлар ҳақиқатан ҳам арзон эмас.

«Ника» кроссовкаси 250 дан 500 сўмгача, удумда бўлган жинси «пирамида» — 250 сўмгача, «Лакоста» фирмасининг трикотаж кофтаси — 150 сўмгача, чўмилиш кийимлари 100 дан 150 сўмгача туради.

Хорижий молларнинг нархи кескин кўтарилиб кетганлигини айтиш жоиздир. «Тижорат» дўконларида худди шу маҳсулотлар сотилмоқда.

Маслаҳатчи—гимнастикачими?

Чехословакия президенти В. Гавел ўзига ёрдамчиликка аёл кишини — собиқ кийимларни намойиш этувчини олганлиги ростми!

К. СИМКИН.

Ҳақиқатан ҳам яқинда Чехословакия президенти 47 ёшли Вера Чаславскани ўзининг ижтимоий масалалар бўйича маслаҳатчиси қилиб тайинлади.

Ҳукумат «командаси»нинг янги аъзоси спорт гимнастикаси бўйича бир неча бор Европа, жаҳон ва олимпия мусобақалари ғолибидир.

У мусобақаларда муваффақиятли қатнашган, 1968 йил эътибордан қолгунигача бир неча бор рекордлар ўрнатган эди.

Рулда гўдак бўлиши мумкинми?

Бизда ва АҚШда ҳайдовчилик гувоҳномасини олиш тартиби ҳақида фарқ борми!

А. ВИКУЛОВ.
Қарағанда.

Ҳайдовчилик гувоҳномасини АҚШда олти ёшли гўдакнинг ҳам олишга ҳуқуқи бор. Балоғатга етган ҳар бир америкалик машина ҳайдаши ва унга хизмат кўрсата билиши мажбур деб ҳисобланади. Шунинг учун ҳам ҳайдовчилик курслари фақат 18 ёшга етмаганлар учунгина кўзда тутилган.

АҚШда ҳайдовчилик гувоҳномасини олиш жараёни жуда оддий. Дастлаб сизга олти тилда ёзилган ҳаракат қоидалари босилган брошюрани беришади. Уни ҳеч қандай қийинчиликсиз икки соатда ўзлаштириб олиш мумкин. Кейин 10 доллар тўлаб 36 та саволдан иборат топшириқ оласиз. Назарий имтиҳонни топширишда бештадан кам хато қилган одам муваффақиятли ўтган ҳисобланади. Шундан сўнг сиз дактилоскопик экспертизадан ва кўриш қобилиятингиздан текширувдан ўтасиз. Лекин, гувоҳномани машина ҳайдашни намойиш қилгандан кейингина олиш мумкин. Бунинг учун хоҳ ўз автомобилингизда, хоҳ танишингизникида, хоҳ прокатдан олган бўлинг, барибир. Ҳайдаш жараёнида сиз чапга, ўнгга бурилишни, кетаётган йўналиш чизиғингизни ўзгартиришни, орқага юришни, айланишни билсангиз бўлди. Мабодо, биринчи уринишда бу иш амалга ошмай қолса, ҳафа бўлмасдан эртасига қайтадан келишингиз мумкин.

Ҳайдовчилик гувоҳномасисиз ҳеч бир америкалик ўзини жамиятнинг тўлақонли аъзоси деб ҳисоблай олмайди. Бу ахир шахсини тасдиқловчи ягона ҳужжатда.

САЛОМАТ БЎЛ, МИЛЛАТ!

Жисмоний тарбия ва ўзимизни севишда бизга нима ҳалақит беряпти?

Президент пойгада.

Вилоят спорти бошлиғи йиғлаб юборди. Биз у билан Милландаги катта боғ ўртасида турардик. Эрта куз эди. Радио орқали Тото Котуньонинг «Ҳинду ёзи» қўшиғи таралардн. Бошлиқни на худо ёрлақаган ниҳояси йўқ илиқ-иссиқ кунлару, на қўшиқ ҳаяжонга солганди. Ваҳоланки униси ҳам, буниси ҳам юракни эзадиган эди (бунга яна бошлиқ чет эл командировкаси чоғида жозибадор итальян виносига анчайин муттасил ружу қўйганини қўшиш керак). У боғнинг бор қўламини ўзича чамалаб, эркакларга хос қурумсоқ кўз ёшларини артган кўйи, такрорларди:

— Нима учун! Нега энди бу нарсалар бизда йўқ? Нима учун бизнинг халқимиз жисмоний тарбияни хуш кўрмайди!

Чеки-чегараси кўринмайдиган ўтлоқда ташқаридан ҳеч кимнинг турткилашисиз ихтиёрий равишда бажарилаётган ҳаракатлар ақлни шоширарди. Терга ботиб югуриб бораётган севишган жуфтлар, тахта ётқизилган майдончадаги баскетбол, нафис ушу рақси, шаҳдам одимлар билан манзилга интилаётган кексайиб қолган эркак, ялтироқ девор билан тўсилган кенгликда намойиш этилаётган теннисдан кўзлар ўйнарди. Ватанни эслаб, йиғламоқ учун сабаб бор эди...

Мен (тираж жиҳатидан) дунёдаги энг катта рўзномалардан бирида спорт шарҳловчиси бўлиб ишлайман. Стадионларда, сув ҳавзаларида, курортларда бўламан, тренерлар, жисмоний тарбия ўқитувчилари, спорт ходимлари билан дўстлашганман, ўз касб-коримга алоқадор китоб ва мақолаларни ўқийман, ўзим ҳам ҳафтада бир неча марта машқлар қиламан. Айтиш мумкинки, жисмоний тарбия ва спортни яхши биламан. Бироқ мен бир нарсани билмайман ва бир саволга жавоб беролмайман: бугун мамлакатимизда жисмоний тарбия ва спорт борми? Бу қандай бемаънилик, албатта, бор-да!

Йўқ. Мен бошқа нарсани сўраяпман. Улкан мамлакат кўламига муносиб бўлган жисмоний тарбия ва спорт СССРда борми? 112 минг кишига битта сузиш ҳавзаси, юзлаб узатилган қўлга битта теннис ракеткаси, ароққа навбатда турган минг кишилик оломонга битта ҳаваскор югурувчи — бу жисмоний тарбия эмас, қатрон тўла бочкадан бир қошиқ асалдир.

Нима учун Қўшма Штатларда, Италияда, Японияда, шу каби бошқа мамлакатларда жисмоний тарбия мавжуд? У ерларда яшаш қулай, ҳамма нарса мўл-кўл бўлгани учунми? Ҳа, шунинг учун, лекин фақат шунинг учун эмас. Жамиятнинг турмуш даражаси ва ундан келиб чиққан ҳолда жисмоний фаолликка эҳтиёж ўртасида бевосита алоқадорлик йўқ. Аксинча бўлиши мумкин: фаровонлик беғам қилиб қўяди, миллатидан ва қайси мамлакатда яшашидан қатъи назар барча одамлар дангасаликка мойилдирлар, тер тўкиб жисмоний соғлом бўлишни ҳамма ҳам истайвермайди. Ўттиз йил муқаддам АҚШ фуқароларининг ўртача жисмоний тайёргарлиги маълумотлари билан танишиб чиққан Жон Кеннеди миллий фалокат ҳақида бонг урди. Тарихда ҳеч учрамаган мисли кўрилмаган миқёсда оммавий спорт орқали соғломлаштириш кампанияси бошланиб кетди.

Ундан кейинги деярли барча президентлар ҳам теннисга, жоггингга, сузишга, гольф ўйинига шахсан ўзининг ишқибоз эканлиги тўғрисида овоза тарқатиб, кўз-кўз қилиб ушбу сиёсатни давом эттирдилар. Эзгу ғоя қудратли иқтисодий таъминотдан баҳраманд бўлди: спорт буюмлари ишлаб чиқарган корхоналарга солиқ солишда қўлланган имтиёзлар ҳам ўз самарасини берди. Янги спорт буюмлари ва хизмат турларини санаб адоғига етиш қийин. Спорт ҳаёт мазмунига айланди. Спортни реклама қилиш одат тусига кирди — у камолот, мукаммаллик ва муваффақият рамзи бўлиб қолди.

Бизнинг ойнаи жаҳонимиз ё сиёсатни, ё фалокатни, ёки бўлмаса оғир рокни кўрсатади. Қандайдир маънода бўрттирилган спорт — асосан хоккей ёки футбол сиймосида намойиш этилади, албатта. Ёшлар телепрограммасида ҳам негадир у тилга олинмайди. Телекамера олдида туриб Давлат хавфсизлик қўмитаси шаънига бурама савол ташлаш, раҳбар ходимларнинг махсус тахминотга мойиллигини истеҳзо билан шарҳлаш, гоҳ русларни ёмонлаб, гоҳ руспарастлик қилаётганларга тош отиш қизиқарли, албатта. Бунда ҳам ўзига яраша мантиқ бор. Аммо ҳамма бир нарса ҳақида гапирмасин-да, ахир! Болакайларнинг ночор саломатлигидан ким даҳшатга тушаяпти! Яқинда тонг чоғи боғда шундай манзаранинг гувоҳи бўлдим: жисмоний тарбия ўқитувчилари синфларни узоқ масофага югуришга олиб чиқишибди. Бутун баҳор ҳеч зоғ йўқ эди, мана энди ҳаммани бир йўла олиб чиқишибди — чамаси, махсус дастурда мазкур кун оммавий соғломлаштирувчи югуриш куни, деб ёзиб қўйилган бўлса керак. Ана, ким ўзарга ўттиз метр югуришди-да, тамом, ярим ўқувчи югуришдан юришга ўтди. Ўғил болалар чекиш учун шохлар орасига яширинишди.

«Аргументи и факти»да «Беморни даволаш керакми ёки саломатликни асраш?» деган мақола эълон қилинди: «Чорак аср мобайнида мамлакатда болаларни наслий нуқсон билан туғилиши икки марта кўпайди. Болалар ўлими ривожланган мамлакатлардаги кўрсаткичдан 2,5-5 баравар ортиқдир. 1930 йилдан 1975 йилгача рак билан касалланиш уч бараварга кўпайди, 1987 йилга келиб эса яна 1,5 барвварга ўсди. Умр кўриш 1965 йилдагига нисбатан камайди ва ҳозир 69,5 йилни ташкил этади». Фожиами? Ҳа! Сабаблари борми? «Аиф» ўз мақоласида буларнинг барига бирдан-бир сабаб қилиб атроф-муҳитнинг ифлосланишини кўрсатади. Ҳақ гап. Аммо ҳамма гап айтилмаган. Ғарб мутахассисларининг фикрича, киши саломатлигининг 10 фоизи даволаш даражасига, қолган 90 фоизи жисмоний юклама ёрдамида саломатликни парваришлашга боғлиқ.

Бироқ буларнинг бари — қисман, бепоён мамлакат харитасида нуқталардир. Қандай қилиб жамоатчилик тушунчасини соғлом (бу сўзнинг туб маъносини англатувчи) фикрлашга йўналтириш керак? Шу ўринда «қандай қилиб» деган саволдан кўра «ким томонидан» деган савол ўринли туюлади. Америкада бу юмушни президентлар ва машҳур шахслар амалга оширишади. Бизда бу вазифани бажариш Давлат спорт қўмитаси ва бошқа жисмоний тарбия — спорт ташкилотлари зиммасига юклатилган. Бунга уларнинг қурби етадими? Йўқ. Улар хизмат бурчларини ўзларига бериб қўйилган восита ва ваколат даражасида бажаришади, албатта. Мен бу билан Давлат спорт қўмитаси системасини ўз паноҳимга олмоқчи эмасман. Тажриба ўрганиш учун чет элга бориш имкониятини берган ҳолларни ҳисобга олмаганда, бу система ходимлари учун жисмоний тарбия — зерикарли мажбурий хизматдир. Аммо бизга чет эл тажрибаси керак эмас, чунки барибир уни бизнинг турмушимизга қўллашнинг имконияти йўқ. Эҳтимолки Давлат спорт қўмитаси ҳафсала қилиб жисмоний тарбия билан шуғулланувчи барча ноформалларни, қорда оёқ яланг югурувчи барча ғалати кишиларни, барча «ўсимликхўр» (овқатланишнинг ўзига хос усули тарафдорлари)ни тўплаб ақлни бир чарҳлаб кўрсалар бўлармиди?

Лекин даставвал чақириқ даражасини аниқлаб олиш лозим. Эндиликда биз биламизки, инқилоб юқоридан бошланади. Омма эса уни қўллаб-қувватлайди. СССР Президенти жисмоний тарбияни бирор марта эсламади. Тўғри, президент қилиб сайланганига ҳали ҳеч қанча вақт бўлмади, умид қиламизки, ҳокимият бошлиғи тилидан ҳам жисмоний тарбияга оид сўз эшитамиз. Ким эслатади? Президент кенгаши таркибида жисмоний тарбия жонкуярлари кўринмайди.

Сиёсий ташвишлар, иқтисодий чалкашликлар, ижтимоий ҳалокат чархпалагидан жисмоний тарбияни фаромуш қилиш мумкин. Бироқ аксарият Олий Кенгаш депутатларининг жисмоний тарбия ва спортга нисбатан атайлаб била туриб, беписанд муносабатда эканликларини ақлга сиғдириб бўлмайди. 24 февралда сессияда Ер тўғрисида Қонун лойиҳаси муҳокама қилинди. СССР Олий Кенгаши аъзоси Борис Рогатин (касаба уюшмаси Бутуниттифоқ кўнгилли жисмоний тарбия — спорт жамияти Бутуниттифоқ кенгашининг раиси) маданият муассасаларини тўловлардан озод қилиш тўғрисида гапирилган пунктга тузатиш киритишни, юқоридагича имтиёзларни жисмоний тарбия ва спортга ҳам қўллашни таклиф этди. Акс ҳолда футбол майдони ўрни учун салкам миллион сўм тўлашга тўғри келади, кўпгина спорт ташкилотларининг эса, бусиз ҳам чўнтаклари қуп-қуруқ. Шундай ҳол юз бериши мумкинки, ҳадемай бизда умуман спорт майдонлари қолмайди. Мамлакатда жисмоний тарбиянинг ачинарли аҳволини яхши билган депутат Рогатиннинг барча далил исботлари инобатга олинмади; бор-йўғи 49 депутат уни ёқлаб овоз берди, 287 депутат эса — қарши. Энг илғор ақл соҳиблари, мамлакатни қайта қуришдек эзгу ишнинг бошида турган, биз умид билан боқиб турган парламент корпуси шу фикрда бўлгач...

Яқинда Олий Кенгашда жисмоний тарбия тўғрисида яна бир қонун муҳокама қилинди. Осойишта, силлиққина ўтди. Балки бу стенограммадан ўқиганларим таъсирида менинг хусусий таассуротимдир, аммо менинг назаримда, бу депутатлар учун ўзига хос нафас ростлаб олиш, баҳс-мунозаралар ўртасидаги танаффус, у қадар зарур бўлмаган, қандайдир маънода қўшимча концерт программаси бўлди. Мактабдаги янглиғ муносабат билдирилди: ахир мактабда ҳам дарс жадвалидан жисмоний тарбия учун сўнгги соат ажратилади-да...

Назаримда аксарият халқ депутатлари, кўпгина давлат кишилари, партия йўлбошчилари, хўжалик раҳбарлари жисмоний тарбия ва спортга нари борса, шунчаки ишқибозчилик билан қарайдилар: биров почта маркалари йиғади, биров дераза токчасида ёронгул ўстиради. Лекин кўпчилик жисмоний тарбияни унутади. Бундай муносабат ҳалокатлидир.

Мана яқинда қизғин кураш лар остида, исёнкорлик билан комсомол съезди ҳам бўлиб ўтди. Ёшларнинг йўлбошчилари ҳам спорт ва жисмоний тарбия қадар пастга тушмадилар, ҳар қалай мен стенограммадан бундай сўзларни тополмадим. Авваллари ҳар ҳолда хўжакўрсин учун бўлса ҳам қандайдир чемпионга сўз берилларди.

Ўтиш даври мураккабдир. Астрологлар, футурологлар буюк давлатнинг секин-аста қаддини тиклаб олишини, юксалишини башорат қилмоқдалар. Секин-аста деган сўз ҳеч кимни қаноатлантирмаяпти. Классик таърифга кўра тезликка ҳамиша жисмоний кучлар омил бўлади. Фақат уни қўлга киритиш лозим.

Г. ШВЕЦ.

ТАЙЁРЛАГАНЛАР

Рўзноманинг бу сони «Ёш ленинчи» ва «Комсомольская правда» материаллари асосида тайёрланган. Тайёрлаганлар: «Комсомольская правда» рўзномасининг Ўзбекистон ССР бўйича ўз мухбири М. АЛИМОВ, «Ёш ленинчи» рўзномасининг ходимлари Ф. РАҲИМОВ, Т. НАЗАРОВ, К. РАҲИМОВ, З. РИХСИЕВ, И. УСМОНОВ, С. РУСТАМОВ, Ф. ТУРНИЁЗОВлар.

Рўзноманинг бу сонига ахборот бўлимининг мудири З. ОРТИҚХЎЖАЕВ, масъул котиб ўринбосари Р. ШАРОПОВ, мухбир Т. ҲАЙИТОВ, мусаҳҳиҳлар Х. СУЛТОНОВА, О. ҚИДИРБОЕВА, М. ЗОКИРОВА, И. ҲАМРОЕВлар навбатчилик қилишди.

Муҳаррир Жаббор РАЗЗОҚОВ.

Ўзбекистон Компартияси Марказий Қўмитаси нашриётининг Меҳнат Қизил Байроқ орденли босмахонаси.

IX. Индекс: 64607.
Д. — 23192.
Р. — 04580.